

VAKBLAD VOOR DE BIBLIOTHEEKSECTOR

Bibliotheekblad

Nationale Bibliotheekcongres
in teken digitaal burgerschap

Drie bibliotheekprojecten
in ontwikkeling

De bibliotheek
als duurzaamheidsvraagbaak

Honderd jaar
bibliotheekbeleid in vogelvlucht

nummer 2 | Jaargang 25 | 2021

A man with a mustache and glasses, wearing a black VR headset and a grey polo shirt, is smiling and holding a green VR controller. He is in a room with a computer monitor in the background showing a blue and white abstract image.

**Ed Bakvis,
medewerker KennisLab bij
de Bibliotheek Kop van Overijssel**

Bibliotheekonline

Veel bibliotheken in Nederland maken al gebruik van het speciaal door Graficom ontwikkelde cloud platform voor bibliotheken:
"Bibliotheekonline"

Wilt u ook **geen omkijken meer** hebben naar uw IT-omgeving voor wat betreft kantoor en publiek? Wilt u zeker weten dat uw **security** op orde is?

Wilt u dat al uw medewerkers inclusief vrijwilligers op alle openingstijden van uw bibliotheek kunnen **bellen naar de servicedesk**?

Wilt u ook ervaren wat de voordelen en mogelijke **kostenbesparingen** voor uw organisatie zijn?

Neem dan contact met ons op voor een **vrijblijvende kennismaking** om te kijken wat we voor u kunnen betekenen via het telefoonnummer: **088 472 34 26** of per e-mail via **info@graficom.com**

Graficom Group

Graficom Solutions BV

info@graficom.com

www.graficom.com

Hebbes!

(databanken vol uittreksels
en recensies)

Adviseer scholieren de
Uittrekselbank & LiteRom
voor hun boekverslagen

Download
promotie
materiaal

DE VOORDELEN:

- Ook vanuit huis te raadplegen
- Uitgebreide filters om een leuk boek te vinden
- Minder stress, hoger cijfer
- Ook handig bij de voorbereiding van een mondeling

De Uittrekselbank en LiteRom kunnen door alle bibliotheekleden worden geraadpleegd. Ook vanuit huis. Wat wel zo handig is in deze tijd.

Informeer ze nu!

Nog niet iedereen weet dat je de databanken ook thuis kunt raadplegen. We helpen je graag met promotiemateriaal om hen te informeren hierover.

Download nu gratis materiaal via
nbdbiblion.nl/thuis

Bibliotheekblad is hét vakblad voor de bibliotheeksector en verschijnt tien keer per jaar, waaronder een dubbelnummer. Kijk ook op onze website: www.bibliotheekblad.nl en op onze sociale media-accounts op Twitter, Facebook en LinkedIn.

Uitgeverij

Uitgeverij IP
Charlotte van Pallandtlaan 12
2272 TR Voorburg

Redactie

Menno Goosen (hoofdredacteur)
menno.goosen@bibliotheekblad.nl
+31 (0)6 2222 90 67
Bart Janssen (webredacteur)
bart.janssen@bibliotheekblad.nl
Martin de Jong (redacteur)
martin.dejong@bibliotheekblad.nl

E-mailadres redactie

redactie@bibliotheekblad.nl

Eind- en beeldredactie

Menno Goosen

Tekstcorrectie

Martin de Jong en Marijn Mostart

Medewerkers

Rob Bruijnzeels, Annemiek van de Burgt, Maarten Dessing, Elselen Dijkstra, Dionne Dinkhuijsen, Anne van den Dool, Marianne Hermans, Wendy de Graaff, Roxanne Heemskerk, Wim Keizer, Imke de Korte, Ingrid Lutke Schipholt, Marjolein Oomes, Linda van Pelt, Gerrit Serné, Joyce Sternheim, Eimer Wieldraaijer, Ivonne Zijp.

Adviseur

Eimer Wieldraaijer (voormalig hoofdredacteur)

Ontwerp basisvormgeving

SNEP grafische dienstverlening

Lay-out

Thomson Digital

Opmaakbegeleiding

Hans Jansens (Impaginator.nl)

Druk

Damen Drukkers

Redactieadviesraad

Erik Boekesteijn, Jan Gommer, Wendy de Graaff, Wim Keizer, Gerard Meijer, Wanda Moelands

Abonnementen Nederland

Abonnementenland, Postbus 20, 1910 AA Uitgeest. Tel. +31(0)251-25 79 24. Site: www.bladenbox.nl voor abonneren of www.aboland.nl voor adreswijzigingen en opzeggingen. Abonnementenland is ook bereikbaar via Twitter: @Aboland_klanten. Beëindigen abonnement: Opzeggingen dienen 12 weken voor afloop van de abonnementsperiode in ons bezit te zijn. Prijswijzigingen voorbehouden.

Abonnementen België

Abonnementenland, Ambachtenlaan 21 Unit 2A, 3001 Heverlee. Tel. +32 (0)28 08 55 23. Site: www.bladenbox.be voor abonneren of www.aboland.be voor adreswijzigingen en opzeggingen. Beëindigen abonnement: Opzeggingen dienen 12 weken voor afloop van de abonnementsperiode in ons bezit te zijn. Prijswijzigingen voorbehouden.

Abonnementenprijs

Per 1 januari 2021 kost een abonnement in Nederland €209,95, elk vervolgabonnement op hetzelfde adres €199,95, los nummer €20. Abonnementenprijs België: €228,95. Overige landen €262,95. Alle bedragen inclusief BTW en verzendkosten.

Thuisabonnement met korting

In verband met de coronacrisis is het vanaf 2021 mogelijk om voor medewerkers van bibliotheken in Nederland een kortingsabonnement op hun huisadres te ontvangen voor €104,95. Aan deze abonnementsvorm zijn voorwaarden verbonden. Deze vindt u op onze website onder de knop 'Abonneren.'

Adverteren

Op www.bibliotheekblad.nl vindt u onze tariefkaart. Meer informatie kan gegeven worden door accountmanager Rajin Roopram, telefoon: +31 (0)6-1520 17 24, e-mail: rajin.roopram@kbenp.nl.

Overname van tekst

Niets uit deze uitgave mag zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Uitgeverij IP gebruikt of veelevoudigd worden. Voor kopiëren is reporecht verschuldigd aan de uitgever.

ISSN

1573-9597

6

Collega

Ed Bakvis, medewerker bij het KennisLab, gevestigd in locatie Steenwijk van de Bibliotheek Kop van Overijssel, kwam na veertig jaar voor de klas in het basisonderwijs terecht in de bibliotheekwereld.

12

Het Nationale Bibliotheekcongres

Het digitaal vaardig maken en houden van de Nederlander is momenteel een van de grootste maatschappelijke opgaven. Daarom stond het Nationale Bibliotheekcongres in het teken van digitaal burgerschap.

16

Drie bibliotheekprojecten in ontwikkeling

The Alignment House heeft drie initiatieven voor de bibliotheekwereld gelanceerd: Het Bredebieb Leesoffensief, Third Space en Expeditie Public Libraries.

22

Nieuwe vestigingen

De bibliotheken in Nieuw-Amsterdam en Oldenzaal hebben afgelopen december een nieuwe locatie geopend.

26

Biebactiviteit

Al ruim vijf jaar is ZB| Planbureau en Bibliotheek van Zeeland succesvol in het organiseren van de VPRO-Tegenlicht Meet Ups. Sinds kort zijn daar 'Klokhuis Meet Ups' voor de bovenbouw van de basisschool bijgekomen.

28

De bibliotheek als duurzaamheidsvraagbaak

Duurzaamheid als actueel maatschappelijk vraagstuk staat voor de bibliotheeksector nog in de kinderschoenen, maar er ligt een mogelijke rol voor bibliotheken.

33 Klanttevredenheidsonderzoek naar dienstverlening CPNB

Het klanttevredenheidsonderzoek dat de CPNB eind vorig jaar voor het eerst liet uitvoeren, stemt directeur Eveline Aendekerk niet ontevreden. Verbeterpunten zijn er natuurlijk wel.

38 Topstukken uit de KB

Een boek dat begint met een tweegesprek tussen de zon en de maan, en eindigt met een dialoog tussen de mens en de dood – dat moet wel het hele leven omvatten. En inderdaad, dat doet de Twespraec der creaturen.

40 Publieke waarden in een digitale samenleving

Technologie brengt de samenleving in een hogere versnelling, en dat roept vragen op over de manier waarop we onze samenleving willen inrichten.

44 Management

Als jong meisje kwam Marchien Brons binnen bij de Bibliotheek Emmen na het voltooiën van de toenmalige Bibliotheek- en documentatieacademie in Groningen. Sinds 2007 is ze er directeur-bestuurder.

48 Bibliotheekstelsel in beweging

In maart is het precies honderd jaar geleden dat bibliotheken voor het eerst rijkssubsidie ontvingen. Vele vernieuwingen, wetten, adviezen en convenanten volgden elkaar op en vormden het stelsel dat we nu kennen. Een stelsel dat aan het begin staat van een nieuwe fase in het bibliotheekbeleid.

En verder in dit nummer

4 Redactioneel

4 Colofon

8 Kort nieuws

21 Column Imke de Korte

50 Wat leest de bibliotheekbezoeker?

Nationale Bibliotheekcongres

Op 19 januari vond het Nationale Bibliotheekcongres 2020 plaats dat geheel in het teken stond van digitaal burgerschap. Toepasselijk en gezien de omstandigheden ook niet te vermijden, werd het congres voor het eerst online gehouden. Persoonlijk vond ik dat dat ook voordelen had. Zo was het heel erg prettig om de boeiende presentaties op ieder gewenst moment te kunnen bekijken. Ook erg handig was dat parallelsessies nu allemaal te volgen waren, terwijl dat op een 'fysiek' congres vaak niet mogelijk is omdat ze gelijktijdig plaatsvinden. Nadelen aan een online congres zijn er natuurlijk ook: gezellig netwerken is een stuk lastiger. Toch wist een aantal mensen de virtuele stand van Bibliotheekblad te vinden. Een aantal lezers attendeerde me op onderwerpen die ze graag behandeld zouden willen zien in Bibliotheekblad, bijvoorbeeld de vergrijzing onder bibliotheekmedewerkers. Dat onderwerp staat genoteerd voor een van de komende edities. Het is altijd fijn om feedback van lezers te krijgen.

In dit nummer van Bibliotheekblad besteden we uiteraard veel aandacht aan het congres en het thema digitaal burgerschap. Zo leest u over de kennissessie waarin Linda Kool (themacoördinator Digitale Samenleving, Rathenau Instituut) en Valerie Frissen (directeur SIDN fonds en bijzonder hoogleraar Digital Technologies & Social Change) in een aantal praktische voorbeelden schetsten wat de belangrijkste vraagstukken zijn rondom technologisch burgerschap, maar ook hoe bibliotheken kunnen fungeren als fysieke poort naar digitale ontwikkelingen.

Om Lily Knibbeler, algemeen directeur van de Koninklijke Bibliotheek, bij de opening van het congres te citeren: 'Digitalisering raakt in toenemende mate alle aspecten van onze maatschappij, en ook in een steeds hoger tempo. Het gaat daardoor niet alleen meer over innovatie, maar ook over thema's als de maatschappij, cultuur, macht, organiseren en ethiek. Het gaat over de mens. Digitaal burgerschap is dan ook bij uitstek een onderwerp waarbij de bibliotheken hun perspectief op een digitaliserende samenleving kunnen tonen.'

Ik wens u veel leesplezier.

Menno Goosen
Hoofdredacteur Bibliotheekblad
menno.goosen@bibliotheekblad.nl

Ed Bakvis, medewerker KennisLab:

‘Het is belangrijk om mee te bewegen met de moderne tijd’

Leren en blijven leren, dát is de boodschap die ze graag willen uitdragen in het innovatieve KennisLab, gevestigd in locatie Steenwijk van de Bibliotheek Kop van Overijssel. Ed Bakvis, sinds voorjaar 2018 medewerker bij het KennisLab, is een ‘schoolvoorbeeld’ van een leven lang leren. Na veertig jaar voor de klas in het basisonderwijs maakte hij een doorstart naar de bibliotheekwereld. Min of meer toevallig, maar met groot enthousiasme.

TEKST: LINDA VAN PELT • FOTO'S (INCLUSIEF COVER): IVONNE ZIJP

Grensverleggend

‘Verder speuren is niet nodig. Ik ben degene die u zoekt!’ De zinnen waarmee Ed Bakvis in de lente van 2018 zijn schriftelijke kennismaking met de Bibliotheek Kop van Overijssel begon, waren kennelijk overtuigend genoeg om hem uit te nodigen voor een gesprek. Een sollicitatiegesprek, om precies te zijn. Een paar jaar daarvoor waren zijn vrouw en hij, beiden na een lange loopbaan in het basisonderwijs, verhuisd naar Duitsland, waar hij nog steeds woont. Een nieuwe leefomgeving, een nieuwe taal, een grote tuin met veel activiteiten en kleinkinderen in Nederland om regelmatig op te passen, gaven weinig tijd voor verveling. En toch trok die ene advertentie in de regionale krant van Almelo van

de Rijnbrinkgroep de aandacht. ‘Gevraagd: medewerker KennisLab met interesse in zaken als: techniek, 3D-printen, programmeren en liefst ook affiniteit met het onderwijs.’ Met ettelijke decenniaoude vertrouwde wijze van lesgeven in de vingers, was Ed Bakvis nooit wars van moderne technieken. ‘Het is belangrijk om mee te bewegen met de moderne tijd, ook voor je persoonlijke ontwikkeling. Zo gebruikte ik op de basisschool in Den Haag, waar ik tot aan mijn prepensioen heb gewerkt, de laatste jaren een smartboard en zogeheten stemkastjes waarmee leerlingen met multiplechoicevragen hun antwoorden konden geven. Dit systeem was te gebruiken voor diverse vakken. Dat daarna direct hun resultaten zichtbaar waren, had een stimulerend effect.’

Update

Als Ed Bakvis al ooit gedroomd had van een rustige 'oude dag', kwam er in één klap een einde aan een kalm bestaan als gepensioneerd onderwijzer. 'Het profiel van de gevraagde medewerker voor het KennisLab was me op het lijf geschreven. En gelukkig waren ze dat in de bibliotheek in Steenwijk met me eens, want na het kennismakingsgesprek gaven ze aan: met jou willen we verder.' Sinds april 2018 is Ed twaalf uur per week actief in het KennisLab in bibliotheeklocatie Steenwijk.

'Een belangrijke doelstelling van het KennisLab, ook wel omschreven als digitale werkplaats, is om bij de jeugd meer interesse te wekken om naar de bibliotheek te komen. De belangstelling voor de traditionele bibliotheek loopt terug, maar voor een kennismaking met nieuwe digitale en technologische ontwikkelingen lopen veel jongeren wel degelijk warm. En dat kan in ons KennisLab. We hebben hier een flink aantal moderne (digitale) apparaten die je thuis niet zo snel zou aanschaffen, bijvoorbeeld omdat ze nogal kostbaar zijn. Denk aan 3D printers, VR-brillen, laser- en vinylsnijders, robotica.' Veel van deze apparatuur vormt de basis van toekomstige technische ontwikkelingen, dus 'jong geleerd is oud gedaan' krijgt hiermee een *update* in betekenis.

Nieuwe gezichten

Iedere woensdagmiddag is er Open Inloop in het KennisLab en begeleidt Ed geïnteresseerde bezoekers bij onder meer 3D printen, het snijden van plexiglas, grafisch ontwerpen of leren programmeren.

'Ik zie regelmatig dezelfde gezichten. De bezoekers van ons KennisLab vormen een "harde kern", maar nemen wel vaak vriendjes mee, dus op die manier breidt de belangstelling zich automatisch uit. In het begin kwamen de kinderen vooral uit Steenwijk, maar ze komen steeds meer uit omliggende dorpen, soms gebracht door hun ouders.' Andersom bezoekt Ed Bakvis soms, met een gedeelte van de apparatuur uit het KennisLab, sublocaties van de Bibliotheek Kop van Overijssel, zoals Vollenhove en Sint Jansklooster. Ook stond een bezoek aan zo'n twintig scholen in het werkgebied op het programma. Door de sluitingen van zowel scholen als bibliotheek vanwege de coronamaatregelen, zijn deze plannen niet allemaal werkelijkheid geworden.

'Hopelijk kunnen we daar in de loop van het nieuwe jaar weer mee aan de slag. Scholen hebben soms een budget voor techniek, maar niet altijd een concreet idee waaraan die gelden het beste te besteden zijn voor een goed kennisrendement voor de leerlingen. Vanuit de bibliotheek vullen wij die behoefte graag in. Zo hebben scholen soms creatieve ochtenden waarop leerlingen kunnen kiezen uit diverse activiteiten: brood bakken, haken en breien, de 3D wereld. Onder die laatste noemer passen de activiteiten van het KennisLab perfect. Jongeren tussen acht en twaalf jaar kunnen in het KennisLab hun talent op het gebied van techniek en ontwerpen verder ontwikkelen. En in de nabije toekomst willen we ook actiever samenwerking zoeken met middelbare scholen.'

Andere werkelijkheid

Het is eveneens mogelijk om in het KennisLab spelenderwijs de mogelijkheden van VR (virtual reality) te ontdekken. Met

zijn onderwijservaring heeft Ed ook een aantal lesprogramma's voor scholen in de Kop van Overijssel ontwikkeld, zoals een serie rond het werk van Escher. 'Daarna zijn er diverse groepen leerlingen naar het KennisLab gekomen om een 3D trappenhuis te ontwerpen in de stijl van Escher. Een tweede serie betrof het levensverhaal van Anne Frank. Met een VR-bril op kon je als het ware vanuit je stoel rondwandelen door het Anne Frankhuis. In aansluiting op de applicatie van het Anne Frank Museum in Amsterdam hebben we hiervoor een lesbrief gemaakt.'

KennisLab zoekt ook steeds meer aansluiting bij het zogeheten Cultuurmenu (een jaarlijks programma met inspirerende voorstellingen, workshops, erfgoedactiviteiten en bezoeken aan culturele instellingen, samengesteld voor alle 35 basisscholen in de regio Steenwijkerland).

'Vorig jaar bestond onze bibliotheek honderd jaar*. In september 2020 was het de bedoeling dit te herdenken met de start van een feestelijk jubileumjaar met allerlei activiteiten voor de inwoners van Steenwijkerland', vertelt Ed Bakvis, die onder meer bedacht om voor die gelegenheid een traditioneel regionaal ambacht even in ere te herstellen. 'Werken met riet! Ik ken de regio Steenwijk redelijk goed, dankzij het feit dat ik hier vijftintig jaar met "werkweek" ben geweest met mijn klassen van de basisschool in Den Haag. We logeerden dan in het Buitencentrum School in Bos in Wilhelminaoord, waar we allerlei activiteiten organiseerden, zoals brons gieten, vuistbijlen maken, ongeverfde wol spinnen, tasjes maken van leer en prehistorisch eten. Voor het jubileum van de bibliotheek leek het me leuk om rieten mandjes te vlechten. Er staat niet voor niets een standbeeld van een rietdrager bij ons bibliotheekgebouw. Die activiteit kunnen we hopelijk alsnog doen in het komend voorjaar.'

Vertaalslag

Uiteraard stond er ook een moderne vertaalslag van de herdenking in de planning. 'Vanuit KennisLab was er een competitie in de stijl van de videogame Minecraft. De uitdaging was om de "bibliotheek van de toekomst" te ontwerpen. Het beste ontwerp werd geprint. Vaak beginnen zulke processen op de traditionele manier, namelijk in de vorm van schetsen met kleurpotlood op papier. Die opdracht geef ik ook aan kinderen die een app willen ontwerpen voor op de mobiel. Pas als ze duidelijk hebben weergegeven wat die app allemaal moet kunnen, laden we de tekening in de computer en kan ermee verder gewerkt worden. Desnoods vanuit huis, want alle informatie staat online. Vaak nemen kinderen vanuit de bibliotheek ook nog een boek mee naar huis om zich wat meer te kunnen verdiepen in het betreffende onderwerp. En niet zelden raken ze zo enthousiast dat ze nog meer boeken uitzoeken. Zo bereiken we ook nog het oorspronkelijke doel: de bibliotheek aantrekkelijker maken voor een jeugdig lezerspubliek.'

** Op 27 september 1920 opende de Openbare Leeszaal aan de Markt van Steenwijk voor het eerst haar deuren. Andere locaties van de Bibliotheek Kop van Overijssel zijn: Vollenhove, Oldemarkt, St. Jansklooster, Giethoorn, Kuinre, Steenwijkerwold en Afhaal/Brengpunt Wanneperveen.*

Kort nieuws

Mediakit De GVP beschikbaar

Steeds meer bibliotheken in Nederland en Vlaanderen maken vitrines/kasten/tafels of andersoortige presentaties rond De Grote Vriendelijke Podcast (De GVP), de podcast over jeugdliteratuur voor volwassenen. De GVP meldt dat er nu ook

een mediakit beschikbaar is waaruit al het pr-materiaal van de podcast gedownload kan worden. De download is beschikbaar via <https://tinyurl.com/y6n5ejkd>. In de mediakit staan posters, logo's, plaatjes en animaties voor sociale media en de boekenlijst met tips. Fysieke stickers en boekenleggers kunnen gratis aangevraagd worden via info@degrotevriendelijkepodcast.nl.

BiSC ontvangt meerjarensubsidie van provincie Utrecht

De provincie Utrecht blijft zich de komende jaren hard maken voor het bibliotheekwerk van het Utrechtse netwerk. Zo blijkt uit de subsidiebeschikking van het college van Gedeputeerde Staten die BiSC medio januari ontving. Het betekent dat Stichting BiSC haar provinciale

ondersteuningstaken voor de periode 2021 tot en met 2024 blijft vervullen. Directeur Peter van Eijk van BiSC is verheugd over dit positieve besluit van het provinciebestuur: 'Wij kunnen ons ingediende plan, dat we in nauw overleg met de Utrechtse bibliotheekorganisaties hebben opgesteld, gaan uitvoeren.' 'De bestuurlijke steun toont de consensus die bestaat over het strategisch belang van bibliotheken in de provincie. Bibliotheken zijn in de optiek van de provincie: 'het hart van de samenleving: een ontmoetingsplek voor alle inwoners, ongeacht leeftijd, sociale klasse, inkomen en achtergrond.'

Bibliotheekblad en NBD Biblion verlengen voor drie jaar de samenwerking

Bibliotheekblad en NBD Biblion hebben de al jarenlang bestaande samenwerking voor drie jaar verlengd. In verband met de coronamaatregelen vond de ondertekening digitaal plaats. NBD Biblion is de hoofdsponsor van de award voor de *Beste Bibliotheek van Nederland* en de award voor de *Beste Bibliotheekspecialist van Nederland*, voorheen *Beste Bibliothecaris*. Ook zal er op nog meer terreinen samengewerkt worden, bijvoorbeeld voor de verkiezing van NBD Biblions *Beste Jeugdbibliothecaris van het jaar*. Nina Nannini, algemeen directeur NBD Biblion: 'Ik ben erg blij dat wij ook de komende drie jaar Bibliotheekblad kunnen sponsoren. Zo houden we niet alleen het mooie vakblad in stand, maar kunnen we ook de welverdiende vakprijzen aan de bibliotheekprofessionals blijven uitreiken en ieder jaar een bibliotheek in het zonnetje zetten. Als innovatieve dienstverlener in de bibliotheekbranche vinden wij het belangrijk om deze prijzen voor de meest innovatieve en ondernemende bibliotheek en bibliotheekprofessionals mogelijk te maken.' Ook Menno Goosen, hoofdredacteur van Bibliotheekblad, is zeer enthousiast over de samenwerking: 'Toen ik in mei 2020 het hoofdredacteurschap van Eimer Wieldraaijer overnam, had ik niet verwacht dat de uitreiking van de award voor de Beste Bibliotheek

Nina Nannini, algemeen directeur NBD Biblion en Menno Goosen, hoofdredacteur Bibliotheekblad.

zo leefde; niet alleen bij de bibliotheekmedewerkers, maar ook bij het algemene publiek, dat massaal stemde. Dankzij de samenwerking met NBD Biblion kunnen wij doorgaan met dit prachtige initiatief. Op deze manier kunnen we aan heel Nederland de maatschappelijke waarde en impact van de bibliotheek laten zien. Iets wat voor een vakblad met een relatief kleine oplage en een beperkt redactiebudget anders onmogelijk zou zijn.'

Bibliotheekblad.nl

Het actueelste bibliotheeknieuws vindt u op www.bibliotheekblad.nl. Op onze site kunt u zich ook aanmelden voor de nieuwsbrief.

Nicole Stiekema nieuwe directeur Bibliotheek Emmen

Op 1 februari is Nicole Stiekema aangetreden als de nieuwe directeur-bestuurder van Bibliotheek Emmen. Zij volgt Marchien Brons op, die met pensioen gaat. (Op pagina 46 en verder leest u een uitgebreid interview met haar.) Nicole Stiekema is sinds 2017 werkzaam bij Bibliotheek Emmen als beleidsadviseur Strategie & Innovatie. Daarvoor was ze bij verschillende organisaties en bedrijven onder andere werkzaam als projectmanager & consultant digitale media, marketing- & communicatieadviseur en E-commerce manager. Henk van der Scheer, voorzitter van de raad van toezicht van Bibliotheek Emmen, meldt het volste vertrouwen in Stiekema te hebben. 'Nicole hebben we de afgelopen jaren leren kennen als iemand die de nodige ins en outs van de bibliotheek kent en daar een duidelijke visie over heeft. Bovendien hebben we er alle vertrouwen in dat ze de lijn die Marchien heeft ingezet, zal voortzetten. We hebben zeer veel waardering voor de wijze waarop Marchien Bibliotheek Emmen heeft geleid en voorbereid op de toekomst. De bibliotheek is meer dan alleen het lenen van boeken, en ook in deze ontwikkeling is Marchien een echte inspirator geweest,' zo stelt Van der Scheer.'

De symbolische sleuteloverdracht tussen Brons en Stiekema.

Muziekbank blijft in Bibliotheek Enschede

Het voortbestaan van de Muziekbank Enschede blijft ook bij de verhuizing van de bibliotheek naar een nieuwe locatie gegarandeerd. Directeur Jan Hoogenberg van Bibliotheek Enschede heeft dit voornemen uitgesproken tegenover voorzitter Peter Rouwendaal van de Muziekbank. Er leven al enkele jaren plannen voor een verhuizing van Bibliotheek Enschede naar een nieuw onderkomen. Vorig jaar werd duidelijk dat de meest waarschijnlijke locatie daarvoor het nieuw te ontwikkelen Muziekkwartier wordt. Het Muziekkwartier moet met de bibliotheek meer de 'huiskamer van de stad' worden. Bibliotheekdirecteur Jan Hoogenberg heeft nu dus aangegeven dat de Muziekbank deel uit blijft maken van de bibliotheek, ook bij een verhuizing naar het Muziekkwartier, maar wel in een afgeslankte en aangepaste vorm. Net als voor de boekencollectie ziet Hoogenberg graag minder ruimte voor de muziekcollectie zelf en meer ruimte voor studie en ontmoeting daar omheen. 'Een kleinere maar gezellige ruimte, bijvoorbeeld met een oude jukebox met het populairste uit de collectie en de rest in opslag.' De Muziekbank heeft met ongeveer 160.000 muziekdragers de op een na grootste collectie van het Nederland, na Muziekweb.

Groninger brandweer rukt uit naar de bieb

De brandweer rukt uit naar de bibliotheken in de provincie Groningen. Niet met sirenes, wél met het boekje Lappa PIEP en een dosis kennis over Brandveilig Leven. Lappa PIEP is geschreven en geïllustreerd door Mirjam Visker (Uitgeverij LAPPABooks). Het is gemaakt in opdracht van en in samenwerking met Veiligheidsregio Groningen. Het doel is om samen met kinderen, ouders, verzorgers en grootouders te zorgen voor een brandveilig(er) thuis. De komende twee jaar bezoekt de brandweer alle bibliotheken in de provincie Groningen. Door voorleesmiddagen te combineren met een brandveiligheidsspreekuur, leren zowel kinderen als volwassenen op interactieve wijze meer over het brandveilig(er) maken van het huis. De activiteiten in de bibliotheken draaien om

het spannende boekje Lappa PIEP, dat wordt voorgelezen door medewerkers van Brandweer Groningen. Lappa PIEP is een prentenboek over brandveiligheid, zonder dat het eng wordt. Wat het boek extra speciaal maakt, is dat het tweetalig is uitgevoerd; in het Nederlands en in het Grunnegs, en in de illustraties zijn typisch Groninger items te vinden. Het interactieve prentenboekje met vriendenvragen en een doe-opdracht is te leen in alle Groninger Bibliotheken.

Daarnaast liggen de boekjes vanaf het eerste kwartaal 2021 in alle Groningse schoolbibliotheken. De meeste scholen beschikken over een digitaal voorleespakket. Het pakket is ook beschikbaar voor de bso en kinderdagverblijven, en op te vragen via brandveiligleven@vrgroningen.nl.

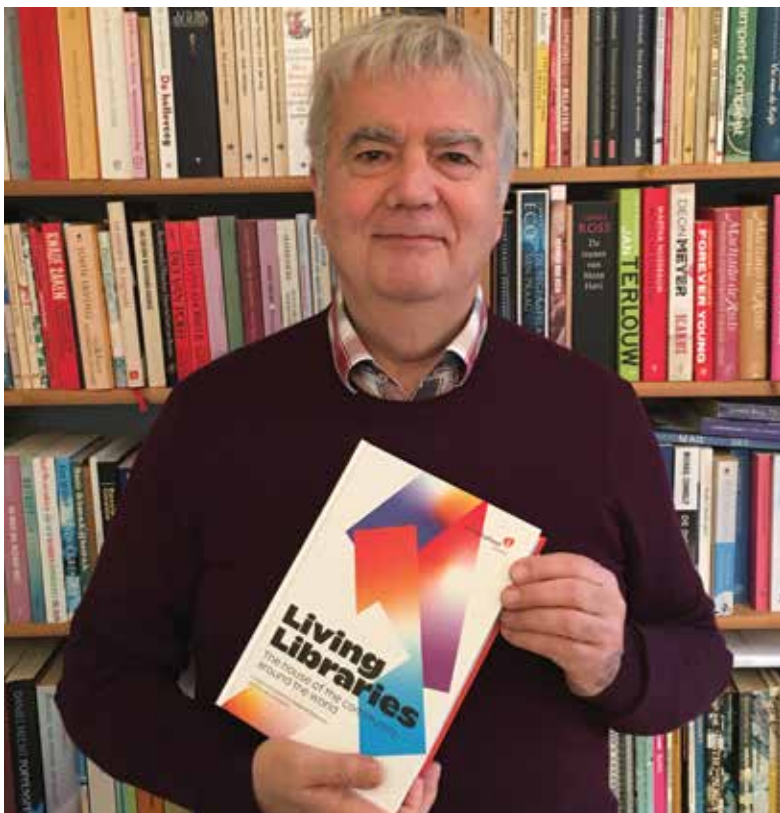
Bibliotheeknieuws gezocht

Heeft uw bibliotheek iets te melden? Mail dan uw persbericht, het liefst voorzien van een hogeresolutiefoto, naar redactie@bibliotheekblad.nl.

Ton van Vlimmeren ontvangt 'Living Libraries' ter gelegenheid van zijn afscheid

Op 27 januari vond online de presentatie plaats van het boek *Living Libraries: The house of the community around the world*, dat wordt uitgebracht ter gelegenheid van het afscheid van Ton van Vlimmeren als directeur van Bibliotheek Utrecht. In het boek wordt de bibliotheekwereld van nu samengevat in dertig bijdragen van over de hele wereld. Dertig collega's uit zijn internationale netwerk hebben een bijdrage geschreven over de 'state of the art' van het bibliotheekwerk in hun land. Van Vlimmeren is sinds mei 2018 voorzitter van de internationale bibliotheekorganisatie EBLIDA, het European Bureau of Library Information and Documentation Associations.

Het ruim 400 pagina's tellende boek bevat bijdragen van auteurs van over de hele wereld, van Haïti tot Papoea-Nieuw-Guinea en van Canada tot Nieuw-Zeeland en Oceanië. Theo Kemperman, directeur Bibliotheek Rotterdam, interviewt tijdens de presentatie enkele van de auteurs. Aan het woord komen onder anderen Christine Mackenzie (IFLA), Sanjana Shrestha (Nepal) over bibliotheken als maatschappelijke kracht in ontwikkelingslanden, Barbara Lison (Duitsland) over ontwikkelingen in bibliotheken in westerse landen, David Lankes (Verenigde Staten), Giuseppe Vitiello (Italië) over ontwikkelingen in Europa en EBLIDA, Gonzalo Oyarzún (Colombia) over ontwikkelingen in Zuid-Amerika en Buhle Mbambo-Thata (Kenia en Zuid-Afrika) over ontwikkelingen in Afrika. Het boek wordt gratis aan alle bibliotheekdirecteuren in Nederland toegestuurd. Ook is het gratis te downloaden als e-book op bibliotheekutrecht.nl/livinglibraries.

Midden-Drenthe en Biblionet tekenen samenwerkingsovereenkomst

Erjen Derks en Annelies Bakelaar tekenen de uitvoeringsovereenkomst.

Op 21 januari 2021 ondertekenden Annelies Bakelaar, bestuurder van Biblionet Drenthe, en Erjen Derks, wethouder van Midden-Drenthe, de samenwerkingsovereenkomst tussen de bibliotheken in Midden-Drenthe en Biblionet Drenthe. De gemeente Midden-Drenthe en Biblionet Drenthe leggen met deze ondertekening niet alleen de samenwerking vast, maar ook dat Biblionet het bibliotheekwerk in Midden-Drenthe uitvoert. Voor de gebruiker van de bibliotheken verandert er niets. Biblionet Drenthe voert al jaren het bibliotheekwerk in de gemeente uit. Tot nu toe deed Biblionet dat in opdracht van de Stichting Openbare Bibliotheken Midden-Drenthe. Deze stichting is door de directe samenwerking tussen gemeente en Biblionet Drenthe inmiddels opgeheven. In Midden-Drenthe gaat het om de bibliotheken in Beilen, Bovensmilde, Smilde en Westerbork.

Masterclass duurzaamheid

Op 2 maart organiseert NBD Biblion een masterclass over het thema duurzaamheid. In deze laatste Masterclass in de serie 'Vooruitgang boeken' komen vragen aan bod als: 'Wat betekent duurzaamheid eigenlijk?' 'Hoe versleutel je duurzaamheid in je organisatie?' 'Hoe kun je je eigen enthousiasme over duurzaamheid inzetten om anderen te inspireren?' Aanmelden voor de livestream kan op www.nbdbiblion.nl. Lees ook het artikel over duurzaamheid op pagina 28 tot en met 31.

Gezinsaanpak in samenwerking met voor- en vroegschoolse educatie

Bibliotheken blijven onverminderd inzetten op de gezinsaanpak om laagtaalvaardige ouders en hun kinderen te bereiken. Dat blijkt uit onderzoek naar de samenwerking tussen voor- en vroegschoolse educatie en de bibliotheek, uitgevoerd via de Bibliotheekmonitor. Programma's als BoekStartcoach en de VoorleesExpress werden in het schooljaar 2019-2020 opnieuw meer ingezet dan in voorgaande jaren.

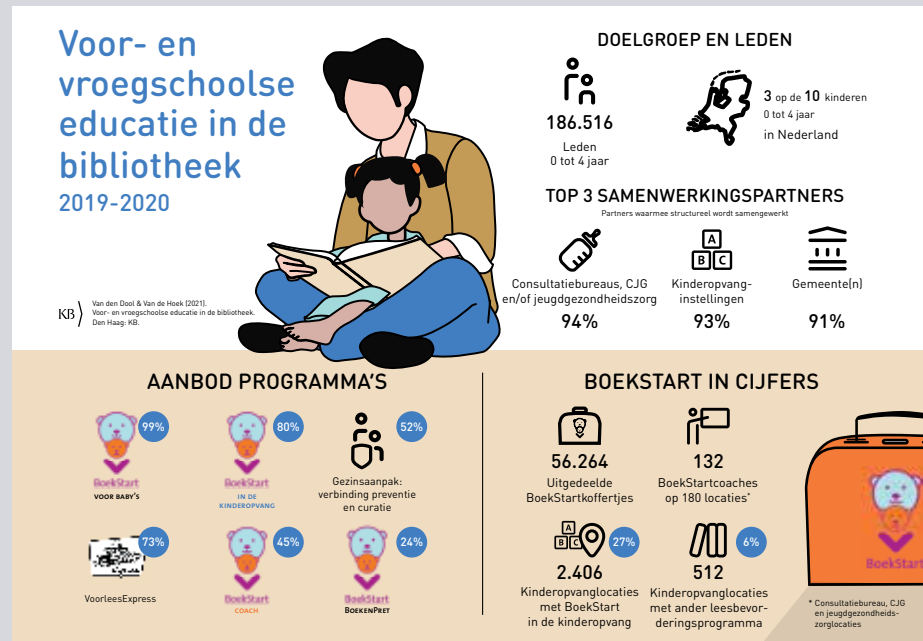
Laaggeletterdheid voorkomen en bestrijden
Kinderen van laagtaalvaardige ouders hebben een grotere kans om taalarm te worden. Om dat te voorkomen, zetten bibliotheken steeds meer in op de gezinsaanpak richting taalarme ouders en hun kinderen. Daarnaast voert meer dan de helft van de bibliotheken actief beleid op de verbinding tussen de preventieve en curatieve aanpak van laaggeletterdheid, waardoor laaggeletterdheid wordt voorkomen én bestreden. Desalniettemin blijven taalarme gezinnen, met name die niet met Nederlands als eerste taal, voor bibliotheken een lastig te bereiken doelgroep.

Meer activiteiten

Bibliotheken bieden niet alleen de mogelijkheid boeken te lezen en te lenen; ze organiseren tal van leesbevorderende activiteiten en programma's voor kinderen van 0 tot 4 jaar en hun ouders. Zo doen vrijwel alle responderende bibliotheken mee aan De Nationale Voorleesdagen en BoekStart voor baby's, en meer dan drie kwart aan BoekStart in de kinderopvang. Ook is er aandacht voor training en ondersteuning van bijvoorbeeld pedagogisch medewerkers en ouders. In het schooljaar 2019-2020 werden opnieuw meer activiteiten voor ouders en baby's georganiseerd dan in het voorgaande jaar.

Bredere samenwerking

Bibliotheken werken met steeds meer organisaties samen. Het gaat met name om hun vaste partners, zoals consultatiebureaus, kinderopvanginstellingen, gemeenten en scholen. Ook het aantal partners neemt blijvend toe. In deze beweging is tevens de

toenemende aandacht voor de gezinsaanpak terug te zien: er wordt steeds meer samengewerkt met partners die zich richten op laagtaalvaardige ouders. Bibliotheken ervaren deze samenwerkingen als een van de grootste successen van de dienstverlening rondom voor- en vroegschoolse educatie.

Onvoldoende personeel blijft knelpunt

Hoewel bibliotheken steeds meer inzetten voor de dienstverlening rondom voor- en vroegschoolse educatie, blijft onvoldoende personele bezetting een knelpunt. Tegelijkertijd worden er steeds meer vrijwilligers ingezet, die nagenoeg allemaal inhoudelijk worden getraind. In twee derde van de gevallen gaat het om scholing op het gebied van interactief voorlezen. Het overgrote deel van de vrijwilligers rondom voor- en vroegschoolse educatie wordt dan ook ingezet voor voorleesactiviteiten in de bibliotheek.

Coronavirus beïnvloedt dienstverlening

Tijdens het schooljaar 2019-2020 werd de dienstverlening van de bibliotheek rondom voor- en vroegschoolse educatie beïnvloed door het coronavirus. Van half maart tot half mei 2020 waren

bibliotheken, kinderopvanglocaties en consultatiebureaus verplicht gesloten. Ook toen in mei deze instellingen hun deuren weer mochten openen, werden zij beperkt in de uitvoering van hun dienstverlening. Zo boden bibliotheken minder trainingen aan voor zowel ouders als het personeel. Ook konden minder BoekStartkoffertjes worden uitgedeeld. Tegelijkertijd bood bijna drie kwart van de bibliotheken tijdens de sluitingsperiode alternatieve dienstverlening aan. Zij zetten bijvoorbeeld hun voorleesactiviteiten om naar een online variant en brachten bestaande en nieuwe digitale producten extra onder de aandacht.

Meer informatie

Voor meer informatie over het onderzoek kun je terecht bij Sharon van de Hoek, adviseur Onderzoek en Kennisdeling bij de KB (sharon.vandehoek@kb.nl). Voor inhoudelijke vragen over het beleid rondom voor- en vroegschoolse educatie en het programma BoekStart kun je je wenden tot Linda Voortman, Projectleider BoekStart voor Stichting Samenwerkende PO's Nederland (SPN) (linda.voortman@rijnbrink.nl).

Grip krijgen op data

Nationale Bibliotheekcongres in teken van digitaal burgerschap

Het digitaal vaardig maken en houden van de Nederlandse burger is een van de grootste maatschappelijke opgaven van het moment. Daarom stond het Nationale Bibliotheekcongres, dat op 19 januari plaatsvond, dit jaar in het teken van digitaal burgerschap. Met interviews, lezingen en workshops werd stilgestaan bij dit onderwerp, dat ook voor bibliotheken van groot belang is. De afdeling Onderzoek van de KB verzorgde tijdens het congres een verdiepingstrack, die zich richtte op de betekenis van kunstmatige intelligentie voor het vak van bibliothecaris, voor grip krijgen op je data en op publieke waarden in de digitale samenleving.

TEKST: MARJOLEIN OOMES, KENNISADVISEUR KB, MARIANNE HERMANS, KENNISADVISEUR KB EN ANNE VAN DEN DOOL, REDACTEUR KB

De technologische vernieuwingen die onze maatschappij in een hogere versnelling hebben gebracht, roepen nieuwe vragen op over de manier waarop we onze samenleving willen inrichten. Welke persoonlijke en maatschappelijke gevolgen heeft digitale technologie? Wat betekent dat voor bibliotheken? Hoe kunnen zij burgers vaardiger maken? Belangrijke vragen voor de komende jaren, die tevens worden gesteld in de Kennisagenda Openbare Bibliotheken. Linda Kool (themacoördinator Digitale Samenleving, Rathenau Instituut) en Valerie Frissen (directeur SIDN fonds en bijzonder hoogleraar Digital Technologies & Social Change) bogen zich daarover tijdens de eerste kennissessie. Aan de hand van een aantal praktische voorbeelden schetsten zij de belangrijkste vraagstukken rondom technologisch burgerschap en hoe we daarmee als samenleving kunnen omgaan.

Sterke burgers

De bibliotheek speelt in vraagstukken rond technologisch burgerschap een belangrijke rol, betogen Kool en Frissen. Deze tijd vraagt niet alleen om een sterk internet, met goede regelgeving en partijen die de wetten handhaven, maar ook om sterke burgers die binnen die kaders kunnen participeren. Nieuwe ontwikkelingen, zoals kunstmatige intelligentie, vragen wat dat betreft steeds meer van burgers. Zij worden steeds gemakkelijker gevolgd door grote techbedrijven, die hun voordeel doen met de verzamelde data.

Ook worden ze sneller om de tuin geleid, bijvoorbeeld dankzij *deep fake*-technologie, die het mogelijk maakt anderen woorden in de mond te leggen door filmpjes te manipuleren. Deze techniek wordt met name ingezet om politici uitspraken te laten doen waar zij in werkelijkheid nooit achter zouden staan. Zo wordt het steeds lastiger waarheid van *fake news* te onderscheiden.

De werking van internet

Het wordt daarom steeds belangrijker dat burgers stilstaan bij de werking van internet. Zo begrijpen ze waarom hun eigen zoekresultaten verschillen van die van een ander, en hoeveel data daadwerkelijk over hun gedrag worden verzameld. Alleen dan kunnen we de stap zetten richting een internet waar dezelfde publieke waarden van toepassing zijn als in het echte leven, zoals het recht op privacy, autonomie en pluriformiteit. Dat is nu nog lang niet altijd het geval – en dat beïnvloedt niet alleen het digitale leven, maar ook het echte. Zo gebruikt de overheid big data om criminaliteit op te sporen en nemen grote bedrijven als Amazon personeel aan op basis van dergelijke data – terwijl ze daarmee de vooroordelen op basis waarvan deze data zijn geprogrammeerd de kans geven zich verder te verspreiden. Daarnaast wordt de technologie van vandaag de dag zo ontworpen dat het gebruik ervan steeds intuïtiever gaat, waardoor de echte en de digitale wereld steeds verder met elkaar vervlochten raken. We spreken ook wel van immersieve technologie, die het mogelijk maakt een apparaat te vragen de gordijnen dicht te doen, de wasmachine aan te zetten en de temperatuur binnenshuis te reguleren. Deze technologieën verweven zich moeiteloos met ons dagelijks leven. Deze voorbeelden ogen wellicht onschuldig, maar wat te denken van de man die een bril ontwierp waarmee hij de daklozen die hij op straat passeerde uit zijn blik kon filteren? Zo verspreidt de discussie over filterbubbels, die ooit op internet begon, zich naar het echte leven: technologie geeft ons de mogelijkheid allemaal een eigen werkelijkheid te ervaren, en dat kan leiden tot polarisatie en versplintering.

Belangrijke rol voor bibliotheken

Bibliotheken kunnen, beamen ook Kool en Frissen, in deze vraagstukken een belangrijke rol spelen. Ze kunnen burgers stimuleren mee te denken en te praten over de rol van technologie in ons leven, en hen zo digitaal bewuster maken. Bibliotheken fungeren als fysieke poort tot digitale ontwikkelingen: waar zij zich eerst enkel bezighielden met de kennis die via het fysieke boek tot ons kwam, richten zij zich nu tot de informatiestromen die de burger

op allerlei manieren bereiken. Het feit dat de bibliotheek ook door minderheidsgroepen, zoals laagtaalvaardigen, wordt gevonden, maakt het potentiële bereik des te groter. Hoewel binnen het bibliotheekveld al mooie voorbeelden te vinden zijn van programma's rondom digitaal burgerschap, zoals de Data Detox Kit van Fers, kunnen in de ogen van Kool en Frissen nog veel stappen worden gezet. Zo doen bibliotheken nog niet vaak een beroep op fondsen als het SIDN, terwijl hun agenda's perfect aansluiten bij hun doelstellingen. Frissen en Kool nodigen bibliotheken dan ook van harte uit zich samen hard te maken voor een digitaal bewuste burger, die op de hoogte is van zaken als desinformatie, digitale privacy, veiligheid en gezondheid.

De rol van AI voor het vak van bibliothecaris

Het belang van kunstmatige intelligentie neemt toe, ook voor bibliotheken. Wat betekent dat voor de kennis en vaardigheden van medewerkers? En zijn daarin parallellen waar te nemen met de journalistiek? Deze vragen stonden centraal in de tweede kennissessie die plaatsvond tijdens het Nationale Bibliotheekcongres. Tafeldame Astrid Feiter ging in gesprek met hoogleraar David Lankes (University of South Carolina), Jan Willem van Wessel (sectorhoofd Innovatie & ICT bij de KB) en Yael de Haan (lector Kwaliteitsjournalistiek in Digitale Transitie aan de Hogeschool Utrecht).

Net als Kool en Frissen pleitte ook Lankes voor een vooraanstaande rol van de bibliotheek in het opleiden van burgers om de digitale wereld beter te begrijpen. Hij ziet de bibliotheek van de toekomst als een instantie die haar gebouw ontstijgt en die de vorm krijgt van een platform dat niet alleen betrouwbare informatie verzamelt, maar burgers ook leert hoe met die informatie om te gaan.

De grote meerwaarde daarbij is het feit dat men met de bibliotheek over de genoemde onderwerpen in gesprek kan gaan. Daarvoor hoeft niet elke bibliothecaris alles te weten over data, maar de kennis moet wel in de organisatie aanwezig zijn. Zo kunnen bibliotheken helpen de controle terug te krijgen over hun eigen informatiestromen. Bibliotheken zijn daarin geen neutrale partij: door een

selectie te maken in de informatie die burgers via bibliotheken tot zich kunnen krijgen, bijvoorbeeld in de collectionering van boeken, verworden zij tot een subjectieve instantie. Net als bij de journalistiek is het, in de ogen van Lankes, belangrijk dat de bibliotheek daarover helder communiceert met haar gebruikers en luistert naar de wensen van de gemeenschap waarbinnen zij opereert.

Veranderende rol KB

Als gevolg van alle digitale ontwikkelingen verandert ook de rol van de KB voortdurend. De nationale bibliotheek probeert informatie steeds beter te ontsluiten, zodat lokale bibliotheken hun functie als hoeder en verspreider van betrouwbare informatie zo goed mogelijk kunnen vervullen. Kunstmatige intelligentie biedt daarin kansen, maar ook gevaren. Het verschil tussen nepnieuws en kloppende feiten is met het blote oog steeds minder goed zichtbaar – een verschil dat kleiner wordt door de inzet van kunstmatige intelligentie, zoals bij *deep fakes*, maar dat tevens door *artificial intelligence* kan worden opgelost. Waar AI door velen wordt gewantrouwd, pleit Van Wessel juist voor aandacht voor de kansen die deze technologie biedt. Zo maakt AI het mogelijk binnen korte tijd complete audioboeken te genereren, waarin de menselijke intonatie tot in de perfectie wordt nagebootst. Zulke technologieën verrijken het aanbod van de openbare bibliotheek, met name voor mensen met een leesbeperking. De Haan ziet parallellen tussen de maatschappelijke positie van de bibliotheek en die van de journalistiek. De journalistiek opereerde lange tijd op afstand van de gemeenschap, maar gaat steeds meer in gesprek over dat wat de burger bezighoudt. Ook de bibliotheek bevindt zich in toenemende mate in een continue dialoog met de lokale gemeenschap. Deze ontwikkeling maakt het mogelijk om zowel het journalistieke als het bibliotheekaanbod meer en meer toe te spitsen op de wensen van de gebruiker. Tegelijkertijd wordt van beide instanties steeds meer actualiteit verwacht. Met de roep om betrouwbare informatie groeit ook de roep om snelheid, waardoor minder ruimte overblijft om feiten te 'factchecken' en kritische vragen te stellen. Grote tech-

Linda Kool, themacoördinator Digitale Samenleving, Rathenau Instituut.

Valerie Frissen, directeur SIDN fonds en bijzonder hoogleraar Digital Technologies & Social Change.

Tafeldame en interviewer Astrid Feiter.

Hoogleraar David Lankes, director of the University of South Carolina's School of Information Science.

bedrijven springen in deze markt: denk bijvoorbeeld aan Google News, een tool die helpt om verhalen snel op waarheidsniveau te controleren. Toch blijft controle nodig, zo blijkt ook uit de opkomst van partijen als Bellingcat die de journalistiek onder de loep nemen. De Haan pleit voor meer samenwerking binnen de onderzoeks-journalistiek – een advies dat ook de bibliotheeksector in dit kader ter harte zou kunnen nemen. Daarnaast is binnen de opleiding van bibliothecarissen aandacht nodig voor kunstmatige intelligentie en haar mogelijkheden en gevaren. Alleen zo kunnen bibliotheken burgers goed blijven informeren.

Grip op data

We laten doorlopend een dataspoor achter. Wij zouden daar zelf meer zelf grip op moeten hebben, zeggen beleidsmakers. Dat is een mooi streven, maar is het ook te realiseren? En wat is de rol van bibliotheken daarin? Onderzoek naar die rol is nog weinig gedaan, terwijl sommige bibliotheken wel degelijk naar die rol zoeken. Tijdens een interactieve talkshow op het Nationale Bibliotheekcongres op 19 januari nam Emiel Rijshouwer (stadssocioloog en industrieel ontwerper aan de Erasmus School of Social and Behavioral Sciences (ESSB), Centre for BOLD Cities) deelnemers mee in zijn verhaal hoe je als burger de grip op data behoudt en terugkrijgt. Aan de hand van praktijkvoorbeelden liet hij zien wat werkt – en wat nog niet – en welke rol bibliotheken spelen in deze

ontwikkeling. Ook Miriam van den Beemt (projectleider Monitor van de Stad bij de Bibliotheek Midden-Brabant) en Antoine Gribnau (adviseur Geo-informatie en Open Data bij de Gemeente Den Haag) schoven aan om vanuit het perspectief van bibliotheek en gemeente te vertellen over het gebruik van data in de praktijk.

In de gaten gehouden

De burger wordt steeds beter in de gaten gehouden, ziet Rijshouwer. De data die daarmee worden gegenereerd, worden niet alleen gebruikt om diensten te verbeteren, maar ook om burgers te controleren en te sturen in hun gedrag. De toeslagenaffaire is een recent voorbeeld van de onjuiste aannames die daaruit kunnen voortkomen: wanneer systemen gebruikmaken van automatische filters, wijzen zij zomaar de verkeerde personen als schuldig aan. Het gevaar van deze technologie schuilt in de uitvergroting van uitersten: het maakt degenen die lager opgeleid zijn en een lager inkomen hebben tot nog kwetsbaardere burgers in onze samenleving. Gelukkig kunnen data ook op een voordelige manier worden ingezet, laat Gribnau zien. Naar aanleiding van zijn eigen voortdurende zoektocht naar invalideparkeerplaatsen startte hij een initiatief om de data die gemeenten in bezit hebben te gebruiken om complexe maatschappelijke vraagstukken op te lossen. Gemeenten beschikken over grote hoeveelheden data over de omgeving en haar inwoners die ook voor burgers enorm

Jan Willem van Wessel, sectorhoofd Innovatie & ICT bij de KB.

Yael de Haan, lector Kwaliteitsjournalistiek in Digitale Transitie aan de Hogeschool Utrecht.

Emiel Rijshouwer, stadssocioloog en industrieel ontwerper aan de Erasmus School of Social and Behavioral Sciences (ESSB), Centre for BOLD Cities.

Miriam van den Beemt, projectleider Monitor van de Stad bij de Bibliotheek Midden-Brabant.

bruikbaar kunnen zijn. Zo kunnen zij zelf aan de slag met deze informatie, bijvoorbeeld om de locatie van verschillende soorten parkeerplekken in kaart te brengen.

Rijshouwer bewondert dit initiatief, maar wijst ook op de uitdagingen die het teruggeven van data soms met zich meebrengt. Zo blijken veel instrumenten om data te verzamelen te duur of te ingewikkeld om aan de praat te krijgen. Toch ontstaan steeds meer initiatieven, soms in samenwerkingen die over de landsgrenzen heen reiken: denk bijvoorbeeld aan de burgers die informatie begonnen te verzamelen over de verschillende fietskoerierdiensten in Europa, en op die manier betere arbeidsomstandigheden voor de koeriers wisten af te dwingen.

Monitor van de Stad

Die mogelijkheden ziet Van den Beemt ook in haar werk bij de Bibliotheek Midden-Brabant, waar een lab is ingericht om burgers inzicht te geven in alle data die over de verschillende wijken beschikbaar zijn. De bibliotheek werkt samen met meerdere onderzoeksinstituten om deze data, zoals de temperatuur van de lucht en het aantal beschikbare parkeerplaatsen, op te halen en zichtbaar te maken. Ook stimuleert de bibliotheek burgers over deze informatie in gesprek te gaan, om hen zo bewust te maken van de actieve rol die zij kunnen spelen in het beleid dat naar aanleiding van deze data wordt gemaakt. Deze Monitor van de Stad maakt duidelijk wat

Antoine Gribnau, adviseur Geo-informatie en Open Data bij de Gemeente Den Haag.

het belang van de bibliotheek als fysieke plek kan zijn, juist in een tijd waarin de digitale wereld alomtegenwoordig is. Bibliotheken kunnen burgers aan de hand nemen in hun ontdekkingstocht in het datacircuit, en kunnen hen zo in aanraking brengen met de vraagstukken die spelen in de online én offline maatschappij.

Naschrift

Lees ook het artikel *Publieke waarden in een digitale samenleving* op pagina 40 tot en met 44.

Bredebieb Leesoffensief, Third Space en Expeditie Public Libraries

Drie bibliotheekprojecten in ontwikkeling

The Alignment House, een adviesbureau dat zich onder andere richt op de culturele sector, heeft drie initiatieven voor de bibliotheekwereld gelanceerd: Het Bredebieb Leesoffensief, Third Space en Expeditie Public Libraries. Associate partner Maarten Crump en managing partner Bas Pietersen vertellen er meer over.

TEKST: MARTIN DE JONG • FOTO'S: ZIE FOTOCREDITS LANGS ZIJKANT FOTO

Maarten Crump.

Bas Pietersen.

Foto's: Martin de Jong

1: Bredebieb Leesoffensief

Foto: Klim Sergeev / Unsplash

Maarten Crump: 'Er is geen leesmoment meer. Vroeger werd het donker en trokken we ons terug, met een zaklantaarn onder de dekens. Toen kwam er televisie, er kwam kindertelevisie, en nu is alles er altijd en overal. Het "Cup-a-Soup-moment" voor lezen is er niet.'

Aanleiding voor het Bredebieb Leesoffensief, dat zich richt op jongeren van 12 tot 18 jaar, was de Kamerbrief van minister van Engelshoven over de verontrustende cijfers uit het PISA 2018-onderzoek¹ waaruit bleek dat het bepaald niet goed gaat met de leesvaardigheid van jongeren. The Alignment House vond dat er wat moest gebeuren, en dat bibliotheken daar een rol in hadden. En vooral ook de jongeren zelf, want, zegt Maarten Crump: 'Je kunt wetenschappelijk aantonen waarom lezen zo belangrijk is, maar daar overtuig je geen enkele puber mee. Je moet jongeren erbij betrekken.' Er werd contact gezocht met de bibliotheken Enschede, Brummen-Voorst, Nijkerk, FlevoMeer en Dok, en ook met de Missing Chapter Foundation van prinses Laurentien. Maarten: 'Zij zegt: je moet niet over jongeren praten, je moet ze meenemen in het hele proces, van beleid maken naar dingen ontwerpen en uitvoeren. En dat sluit aan bij het gedachtegoed *Of/By/For all* van (museum)vernieuwer Nina Simon². We hebben voorts contact met de bibliotheek in Aarhus, Denemarken, die een toolkit heeft gemaakt, *Design thinking for public libraries*³. Je wilt samen met jongeren in kaart brengen wat het belang van lezen is in en voor hun leven. In dat Bredebieb Leesoffensief worden we ondersteund door Fonds 21 en het VSB-fonds. Het leidt tot een soort olievlek, zodat we nu in het noorden van het land aan het kijken zijn hoe we dit verder kunnen uitrollen, en hoe we meer bibliotheken hierbij kunnen betrekken. We zeggen tegen elke bibliotheek die deelneemt: jij bent het vertrekpunt,

dus Nijkerk is anders dan Delft. Dus we richten in op de Nijkerkse manier en de Delftse manier, maar door samen en gelijktijdig dezelfde stappen te zetten, leer je heel veel van elkaar, en ook van het contact dat je hebt met de jongeren.'

Bibliotheken daarvoor vinden is één, hoe krijg je contact met jongeren die niet in de bibliotheek komen?

Bas Pietersen: 'We gaan op zoek naar vindplaatsen, middelbare scholen of sportverenigingen, om ze daar waar ze zijn zo veel mogelijk erbij te betrekken. Van de jongeren die wel in de bibliotheek komen, is het interessant om te weten waarom ze daar komen. Als je aan jongeren vraagt: ben je wel eens gegrepen door een boek, dan zeggen ze bijna allemaal ja. Maar er is sprake van verdringing. Want door sociale media en online gaming, en toch wel een redelijk druk leven, merk je dat er weinig rusturen voor lezen zijn.'

Maarten: 'Er is geen leesmoment meer. Vroeger werd het donker en trokken we ons terug, met een zaklantaarn onder de dekens. Toen kwam er televisie, er kwam kindertelevisie, en nu is alles er altijd en overal. Het "Cup-a-Soup-moment" voor lezen is er niet.'

Hoe breng je daar verandering in?

Bas: 'Het is nog te vroeg om te zeggen: dat gaan we doen, maar we willen heel nadrukkelijk met die doelgroepen kijken hoe je daar ook momenten voor kunt creëren.'

Maarten: 'Wij denken bij lezen snel aan het lezen van een boek, maar er zijn allerlei vormen van lezen: op sociale media lezen kinderen heel wat af. Iemand schreef een boek over een leesclub die hij begonnen was, hij maakt van lezen een sociaal gebeuren. Daaruit ontstaat verdieping. Bij het lezen of liken van een tweet mis je aansluiting met plezier en mis je verdieping. Daar moeten we naar op zoek.'

Er zijn meer initiatieven, zoals *De weddenschap van Stichting Lezen, waarvoor Famke Louise een gangmaker is.*

Bas: 'Het moet samen met de doelgroep gebeuren, maar we moeten ze niet gaan vertellen wat er nodig is om ze al dat moois

te laten verkennen. Ik denk dat het goed is om de verschillende initiatieven dichter bij elkaar te brengen en ze van elkaar te laten leren. Dat zou het resultaat van al die losse initiatieven ten goede komen. Het is een gedeelde uitdaging, waar we met z'n allen voor staan.'

Naschrift

1. www.pisa2018.nl.
2. Op www.ofbyforall.org is meer te lezen over het gedachtegoed van Nina Simon.
3. De genoemde toolkit is te downloaden via <http://designthinkingforlibraries.com>.

2: Third Space

Foto: Brooke Cagle / Unsplash

Maarten Crump: 'Mensen leren niet alleen uit een boek of door iemand die een college geeft, ze leren ook van elkaar. Ik denk dat social learning een nieuwe beweging wordt in de transitie van bibliotheken.'

Afgelopen voorjaar begon de coronacrisis. Maarten: 'De vraag was: hoe gaat het nu verder, hoe lang duurt corona en wat zal de impact ervan zijn. We zijn in contact getreden met een aantal bibliotheken, en mensen als Erik Boekesteijn en Jos Debeij van de KB. Het vermoeden was dat bibliotheken meer online zouden gaan doen, anders naar online zouden gaan kijken. Die *third space* is onze doorvertaling van de fysieke *third place*, de bibliotheek als huiskamer van de stad. Die moet er ook online zijn, maar het moeten geen gescheiden werelden zijn: ze moeten in elkaar overlopen. Als je naar een willekeurige website van een bibliotheek gaat, zie je daar geen interactie tussen mensen onderling of met professionals.'

Bas: 'En daar speelt hetzelfde als bij het Leesoffensief: je moet het in de leefwereld van de mensen brengen, en in nauwe samenwerking met je doelgroep ontwikkelen. Om ervoor te zorgen dat wat bedacht is ook in de dagelijkse praktijk gaat werken.'

Maarten: 'Van collectie naar connectie.' Het rapport *Bibliotheek van de toekomst*¹ van de commissie-Cohen uit 2014, daarvan hebben we een draadje opgepakt dat was blijven liggen. De enige die dat ook had opgepakt was Kenniscloud, ontwikkeld door de Bibliotheek Midden-Brabant. Cohen zegt dat online en fysiek in samenhang ontwikkeld moeten worden, terwijl je nu ziet dat de wet die werelden eigenlijk heeft gescheiden. Fysiek is lokaal,

online is heel erg KB geworden. Cohen zei ook: we moeten toe- werken naar *social learning*, en *social learning*-platforms maken. Mensen leren niet alleen uit een boek of door iemand die een college geeft, ze leren ook van elkaar. Ik denk dat *social learning* een nieuwe beweging wordt in de transitie van bibliotheken. Het begon met de traditionele boekenbibliotheek, toen kreeg je dat de bibliotheek ging programmeren, activiteiten ging organiseren, vervolgens kwam het verhaal van *Of/By/For* – de inwoners erbij betrekken, ze eigenaar van de bibliotheek maken. De nieuwe loot aan de stam van de transitie wordt hoe kennisoverdracht en -circulatie eruitzien: hoe leren mensen eigenlijk, en hoe leren ze ook van elkaar? En hoe geef je dat vorm?

Bibliotheken verzorgen cursussen digivaardigheid. Als deelnemers daaraan digivaardig geworden zijn, kan de bibliotheek ze ook bereiken voor zo'n platform.

Maarten: 'Dat zou super zijn. Als zij zeggen: ons lijkt zo'n platform hartstikke leuk, en hoe dat werkt kunnen we leren van de bieb. We doen dit proces met zeven bibliotheken, Lek en IJssel, Flevo-

Meer, DOK, DNK, Kennemerwaard, Hoogeveen en dBieb, en het gaat om drie doelgroepen: jongeren, wat later in hun puberteit, volwassenen met kinderen en senioren. Die groepen staan elk in een andere fase van hun leven, hebben andere behoeften. De vraag is: wat zoeken ze, en wat zouden ze digitaal en wat zouden ze fysiek willen? Het is heel interessant om dat te ontdekken. We zijn er na de zomer mee gestart, in maart/april komen we met de opbrengsten van onze verkenning. Toen we begonnen wisten we dat nog niet, maar er is nu het bibliotheekconvenant² tussen provincie en gemeente, daarin gaat het over een leven lang ontwikkelen, en daar wil de KB een platform voor ontwikkelen. We hopen dat we daaraan kunnen bijdragen met de inzichten die we bij Third Space hebben opgedaan.'

Nachricht

1. Bibliotheek van de toekomst: knooppunt voor kennis, contact en cultuur, Den Haag, Sectorinstituut Openbare Bibliotheken, 2014.
2. www.bibliotheeknetwerk.nl/bibliotheekstelsel-netwerk/bibliotheekconvenant-2020-2023.

3: Expeditie Public Libraries

In januari is The Alignment House gestart met Expeditie Public Libraries. Een project met veel verschillende partners: de bibliotheken AanZet, DNK, Duin en Bollenstreek, DOK, Kampen, FlevoMeer, Gelderland Zuid, en Mar en Fean, maar ook met buitenlandse partners zoals EBLIDA¹, European Bureau of Library, Information and Documentation Associations, en in verbinding met Public Libraries 2030².

Maarten: 'De komende jaren zullen de bibliotheken te maken krijgen met bezuinigingen. Zij moeten zich heel goed afvragen: waar haal ik welke middelen vandaan? Vergeleken met andere Europese lidstaten worden in Nederland al sinds mensenheugenis Europese subsidiekansen onderbenut. Op 1 januari van dit jaar is in Brussel een nieuwe begrotingscyclus van zeven jaar gestart. Fondsen zijn opnieuw ingericht, met nieuwe aanvraagprocedures, en daar liggen kansen voor openbare bibliotheken. Vorig jaar hebben we een aantal jaarstukken van bibliotheken bekeken. Wat we vaak zien is dat een subsidie een soort bonus is die om de begroting heen hangt, geen onderdeel van de koers is, maar een soort extraatje. Onze visie is: zorg dat je heel goed weet wat je koers is en wees compact, want er zijn weinig middelen. Vanuit wat je absoluut overeind wilt houden en wilt doorontwikkelen, ga je kijken hoe externe middelen dan een soort verdubbelaar kunnen zijn. Wat we met deze bibliotheken willen doen, in samenwerking met EBLIDA, is partijen met elkaar verbinden: een netwerk creëren, snappen wat ieders koers is, welke geldstromen er zijn en hoe je daar vanuit je eigen koers op in kunt spelen. We kunnen, onafhankelijk van wat iedere bibliotheek wil, in elke vorm van het proces ondersteuning bieden, maar je mag het ook allemaal zelf doen of met een ander, dat maakt niet uit.'

Bas: 'We hebben een rotsvast vertrouwen in de relevantie van bibliotheken, zeker nu. We zien wel vaak bij de lopende begrotingen en de bezuinigingen dat je mogelijk onder druk komt te staan, en dat het zaak is dat je kijkt op welke andere manieren je financiering kunt vinden. Met Expeditie Public Libraries willen we kijken hoe we dat structureler en ook vanuit Europa meer kunnen realiseren.'

Bestaat het gevaar dat de gemeente eerder tot bezuinigen geneigd zal zijn als er zo'n andere geldstroom is?

Bas: 'Nee. Want de subsidieafspraken van de gemeente gaan heel nadrukkelijk over de beschreven werkzaamheden die de bibliotheek voor de gemeente moet doen. Het gaat meer om verbreding van de dienstverlening met bijbehorende financiering.'
Maarten: 'Theoretisch gezien kun je een soort catch-22 krijgen. Aan de ene kant roepen gemeenten culturele instellingen en bibliotheken op te zorgen voor maatschappelijk ondernemerschap. Als je dat doet kunnen ze zeggen: dan kan het ook wel een onsje minder, maar als dat zo zou gaan, zou je het daarom moeten laten? Ook het niet doen heeft consequenties, en wat we weten uit eerdere stappen die we hebben gezet met partijen die in krappe tijden toch aan externe financiers zijn gekomen, is dat het zo'n vaart niet loopt. Dus het is een soort doembeeld dat ik niet concreet zo ergens heb meegemaakt.'

Het gaat bij Expeditie Public Libraries ook om samenwerking van Nederlandse bibliotheken met Europese bibliotheken.

Maarten: 'We willen Europese netwerken van bibliotheken verbinden met Nederlandse bibliotheken, en vervolgens met EBLIDA

Foto: Shutterstock

Maarten Crump: 'Vergeleken met andere Europese lidstaten worden in Nederland al sinds mensenheugenis Europese subsidiekansen onderbenut. Op 1 januari van dit jaar is in Brussel een nieuwe begrotingscyclus van zeven jaar gestart. Fondsen zijn opnieuw ingericht, met nieuwe aanvraagprocedures, en daar liggen kansen voor openbare bibliotheken.'

en met Public Libraries 2030, een ander netwerk, kijken hoe we de samenwerking kunnen opzoeken. We hebben een team opgetuigd, waarbij we aan de ene kant willen samenwerken met EBLIDA, en aan de andere kant iemand hebben die alles weet van externe financiering en de techniek en de bureaucratie die daarbij horen, Robert Adrichem. Daarnaast hebben we Arjan Beune erbij betrokken, voormalig plaatsvervangend directeur Stichting Lezen en Schrijven, een van de oprichters van het Europese netwerk Public Libraries 2030.'

Nederlandse en buitenlandse bibliotheken moeten gaan samenwerken bij het aanvragen van subsidie.

Maarten: 'Dat is al gebeurd. Voor de Bibliotheek FlevoMeer hebben we samen met een Belgische en een Deense bibliotheek bij Erasmus+ een subsidieaanvraag ingediend, we moeten deze maand horen of die wordt gehonoreerd. In dit programma willen we ook kleinere bibliotheken, die een knoop in hun maag krijgen bij Europese subsidies omdat het te kolossaal is, helpen door mee te doen in allianties en hen maximaal te ontzorgen.'

Bas: 'Het is een nieuwe manier van kijken naar wat voor waarde je kunt genereren en hoe je die gestructureerd kunt uitbouwen, en daar moet je dan een maatschappelijke kosten-batenanalyse voor opstellen, en op basis van een goede business case de mogelijke financiers benaderen.'

In welk stadium zit Expeditie Public Libraries?

Maarten: 'Nadat we het maandenlang hebben voorbereid om te kijken hoe het eruit zou kunnen zien, of er interesse voor is en we de samenwerking met EBLIDA in elkaar hebben gezet, hebben we in november een kick-off gehad, waarbij men kon zien wat we zouden gaan doen. In december zeiden we: we starten als we acht bibliotheken hebben. En dat was diezelfde maand het geval. 1 februari hadden we de eerste sessie met de bibliotheken, en daarbij hopen we dat ook dit weer zo'n olievlek wordt. Dat er

meer bibliotheken aansluiten, want dat maakt het alleen maar krachtiger.'

Bas: 'Het is eigenlijk anticyclisch investeren: je investeert in een periode waarin je het zwaar hebt om het in de nabije toekomst beter te hebben. Op het Bibliotheekcongres presenteren we een dynamisch dashboard om die systeemwereld en die leefwereld op een goede manier transparant te kunnen maken. En met onze Bredebieb Academies helpen we een toenemend aantal bibliotheken om die nieuwe rol van hoog tot laag in de organisatie goed te kunnen vervullen.'

Maarten: 'Niet alleen dit jaar, ook de komende jaren snakken mensen naar perspectief. Ik hoop dat bibliotheken meer en meer lokale en online ankerpunten worden voor mensen, voor perspectief in wat voor vorm dan ook. Ik denk dat het daarbij heel belangrijk is om goed voor de jeugd te zorgen. Uit elk onderzoek blijkt dat de impact van corona op jongeren van nul tot dertig enorm is. We zullen dit jaar faillissementen meemaken in het bedrijfsleven, en ook werkloosheid. En we zullen zien dat vooral onder jongeren de klappen vallen, dus jeugdwerkloosheid wordt zichtbaar. Ik hoop heel erg dat bibliotheken na gaan denken over wat ze voor hen kunnen doen. De publieke omroepen lukt het om samen te programmeren, als je kijkt naar een stad of een dorp, waarom is er geen stads- of dorpsbrede programmering waarin de bibliotheek met het theater en met andere partijen samenwerkt? Dat is waar wij steeds meer op inspelen. We geloven dat de komende jaren alles om dat ene woordje perspectief zal draaien. Dat "lading geven" vergt dat bibliotheken daadkrachtig, wendbaar en sensitief zijn.'

Bronnen

1. eblida.org.
2. publiclibraries2030.eu

Meer informatie over The Alignment House is te vinden op alignmenthouse.nl.

Het is vijf voor twaalf: dringende oproep tot een leesoffensief

De groeiende aantallen laaggeletterden zorgen voor hevig rinkelende alarmbellen. Niet alleen binnen de bibliotheeksector, maar ook steeds verder daarbuiten. Ook Arjen Lubach erkent dit probleem en besprak de urgentie in *Zondag met Lubach*¹. Lubach legde de link met de daling in het ervaren van leesplezier, een andere ontwikkeling die dramatische cijfers alleen maar lijkt te versterken. Wanneer we hier verder op inzoomen vinden we al snel de nóg dramatischere gevolgen die deze ontwikkelingen (gaan) hebben op de samenleving, de arbeidsmarkt, de economie en het persoonlijke leven van mensen. De gevolgen van laaggeletterdheid kosten de overheid op dit moment 1,13 miljard euro per jaar. Daarnaast blijkt uit het meest recente PISA-onderzoek dat een kwart van de 15-jarigen in Nederland laaggeletterd dreigt te worden. Een alarmerende verslechtering wanneer dit met andere Europese landen vergeleken wordt. Om deze reden besloten de Bibliotheek Helmond-Peel en de Bibliotheek Eindhoven om het nieuwe jaar te starten met een digitale bijeenkomst over dit onderwerp, met als titel: *Samen voor LEES! Een oproep tot een leesoffensief*. Met als doel bewustzijn te creëren, maar vooral om met elkaar oplossingen te zoeken en tot actie over te gaan.

Ruim honderd kijkers zagen hoe de Eindhovense wethouder Stijn Steenbakkers (met onder andere onderwijs in zijn portefeuille) de digitale bijeenkomst opende met het opsommen van de bovenstaande cijfers. Met een anekdote over zijn kinderen, betrok hij de kijkers bij de ernst van dit probleem. Na deze indrukwekkende aftrap volgde een divers programma met onder anderen onderwijsexpert Kees Broekhof van Sardes, een onderzoeks- en adviesbureau op het gebied van onderwijs, opvang en opvoeding. Broekhof zorgde voor verdiepende informatie en nam het duidelijke standpunt in dat preventie van laaggeletterdheid de enige échte oplossing van het probleem is. Daarbij onderschreef hij

dat de bibliotheek de enige constante factor is in de hele leerlijn omdat de bibliotheek zich inzet voor een leven lang leren voor alle leeftijden. Ook Joanneke Prenger, taalexpert bij SLO, Nationaal Expertisecentrum Leerplan Ontwikkeling, nam de kijkers mee in de ontwikkelingen rondom de leerlijn lezen in het onderwijs.

Door de digitale wereld zijn jongeren meer 'scannend' gaan lezen, waardoor de vaardigheden en de concentratie voor 'verdiepend lezen' afnemen. Meer tijd voor 'verdiepend lezen' in het onderwijs zou bij kunnen dragen aan het vergroten van de leesvaardigheid en het leesplezier. De gezamenlijke oproep van de sprekers was zeer duidelijk en eenduidig. De dringende oproep tot een leesoffensief. Niet meer toekijken vanaf de zijlijn, maar samen actief aan de slag.

Naast het informerende programma werd, als rode draad door de uitzending, steeds de interactie gezocht met de kijkers. Via een livechat en Menti-meter was er de mogelijkheid om vragen te stellen, opmerkingen te maken en op stellingen te reageren. Het kijkende publiek bleek erg divers. Niet alleen de bibliotheeksector was aanwezig, ook het onderwijs, de kinderopvang, de politiek en de gemeentes waren goed vertegenwoordigd. Deze vertegenwoordiging was een mooie afspiegeling van de deelnemers aan het laatste onderdeel van het programma: het panelgesprek. De zes panelleden gingen vanuit hun eigen expertise in op een aantal stellingen over laaggeletterdheid. Ook de kijkers konden vanuit huis hun standpunt laten horen. Naast de al besproken rol van het onderwijs en de bibliotheek, werd in het panelgesprek ook de essentiële rol van de ouders aangesneden. Ouders betrokken laten zijn en laten zien wat er allemaal mogelijk is rond het bevorderen van leesplezier, is ontzettend belangrijk. Hierin moet vooral aansluiting gezocht worden met de natuurlijke interesse van de jonge lezer. Dat zorgt voor minder weerstand en meer motivatie om te lezen. Uit een van de stellingen werd duidelijk dat veel kijkers nog zoekend zijn in hun rol bij het bestrijden van laaggeletterdheid. Een duidelijk signaal voor bibliotheken om op te pakken wanneer we samen ten strijde trekken. Bibliotheken fungeren namelijk als een spin in het web. Deze digitale bijeenkomst was de succesvolle aftrap voor het gezamenlijk opstellen en activeren van een leesoffensief. De grote en diverse interesse stemt ons hoopvol om een oplossing voor deze problematiek snel verder vorm te geven en uit te rollen.

Naschrift

1. Kijk hier *Zondag met Lubach*: <https://youtu.be/lelWCw3GmSo>.
2. Kijk hier *Samen voor LEES! Een oproep tot een leesoffensief terug*: <https://youtu.be/IDwtP9mxx4k>.

Imke de Korte is innovator bij de Bibliotheek Eindhoven.

Nieuwe vestigingen voor bibliotheken Nieuw-Amsterdam en Oldenzaal

‘Iedereen zag de coronabui al hangen’

De bibliotheken in Nieuw-Amsterdam en Oldenzaal hebben afgelopen december een nieuwe locatie geopend. Wegens corona moesten die al snel weer teruggebracht worden tot afhaalbieb, maar toen was in beide gevallen al duidelijk geworden dat bezoekers zeer te spreken waren over de betrokken behuizing.

TEKST EN FOTO'S: MARTIN DE JONG

Nieuw-Amsterdam

Bibliotheekleider Mineke Meinen.

Sinds 7 december heeft de Bibliotheek Nieuw-Amsterdam, een vestiging van de Bibliotheek Emmen, in het tweelingdorp Nieuw-Amsterdam/Veenoord (7000 inwoners) een plek in het voorste gedeelte van verzorgingstehuis Oldersheem, samen met dorps huis de Schalm. De naam voor de gezamenlijke locatie van bibliotheek en dorps huis is De Veurkamer, ofwel: de huiskamer van het dorp, waar je gezellig een krantje kunt lezen en gebruik kunt maken van de faciliteiten van de bibliotheek en het dorps huis. De verhuizing had nogal wat voeten in de aarde: al aan het begin van de eeuw werd erover gesproken, pas in februari 2020 konden de benodigde handtekeningen worden gezet.

Marchien Brons*, directeur-bestuurder Bibliotheek Emmen: 'We wilden het aanvankelijk samen met de scholen doen. Dat is niet gelukt, daarna is het traject in 2015 opnieuw gestart. De plek waar we nu zitten was het voorste gedeelte van het verzorgingstehuis. Dit waren allemaal kleine hokjes en het was een pijnpenla. Het is een ingrijpende verbouwing geweest.

De oude bibliotheek is naar de gemeente overgegaan en wordt gesloopt, het wordt een parkeerplaats. Hier huren we van woningbouwvereniging Lefier. We hadden steeds als uitgangspunt dat we er in de exploitatie niet op achteruit wilden gaan, niet meer geld kwijt zijn dan voorheen, geen schulden mee, geen hypotheek overhouden. Doordat het zo lang duurde, werd de hypotheek voor we verhuisden afgelost. Het pand is om niet naar de gemeente gegaan, maar zij hebben wel een ton betaald voor de hele inrichting. Al met al denk ik: het is goed zo. We hebben het prachtig voor elkaar.'

Hebben jullie meer ruimte gekregen?

Marchien: 'Het is hier twintig vierkante meter groter, maar het oogt nog groter, de mensen zeggen allemaal: wat is er veel ruimte, maar dat is dus optisch "bedrog".'

Is er sprake van betere dienstverlening?

'Er was al selfservice, maar de bedoeling is dat de bibliotheek altijd open is als het dorps huis open is. Ook als er geen mensen van ons zijn.'

Marchien Brons, inmiddels voormalig directeur-bestuurder Bibliotheek Emmen.

Was de verhuizing aanleiding om de collectie aan te passen?

Bibliotheekleider Mineke Meinen: 'Nee, ik heb in de vorige coronaperiode ook al flink gesaneerd, dat vind ik belangrijk, en dat is ook allemaal gelukt. We houden de staat van de collectie heel goed bij. Ik vind, als je iets netjes aanbiedt, dan is het publiek er ook zuiniger op. Wij werken met vrijwilligers, en een van hun taken is het nakijken en schoonmaken van de boeken.'

Biedt deze locatie meer mogelijkheden voor activiteiten in samenwerking met andere partijen?

Mineke: 'We hadden al elke woensdagochtend een praatcafé in de bibliotheek. Het is de bedoeling dat dat hier straks verder gaat, maar je merkt dat je door die heel korte lijntjes, zoals met het dorps huis, veel meer contacten met elkaar hebt en sneller dingen uitwisselt over de mogelijkheden van de bibliotheek. Dan komt de bieb in het geheugen van anderen. Dat is nu vaak het probleem nog, dat mensen eraan moeten gaan denken: daar kan ik de bieb ook voor vragen. Het is prettig als je die korte lijntjes hebt.'

Kom je daardoor ook bij de gemeente beter in beeld?

Marchien: 'Onze relatie met de gemeente is goed, ik kan niet anders zeggen. Zowel met de wethouder als ambtelijk, op alle afdelingen. We kennen veel mensen, en die korte lijntjes zijn makkelijk. Dat scheelt een hoop.'

Dorps huis, verzorgingstehuis en bibliotheek onder één dak. Rekenen jullie op meer bezoekers?

Marchien: 'Dat verwachten we natuurlijk wel. Het is een van de belangrijkste dingen. Je maakt gebruik van elkaars bezoekersstromen. Ik hoor mensen van het dorps huis al zeggen dat ze het prachtig vinden. Hier zijn de eerste groepen geweest, schoolklassen. Dat zijn ze in het dorps huis helemaal niet gewend. Je loopt over en weer bij elkaar binnen. En er zit hier meer in het gebouw, bijvoorbeeld de GGD en de trombosedienst. Mensen kunnen er bloed laten prikken.'

Mineke: 'En er is een consultatiebureau. Daar ligt voor de bibliotheek een mooie kans voor BoekStart.'

Konden jullie hier alles makkelijk kwijt?

Marchien: 'De inrichting was wel passen en meten, hoor, omdat het een bestaand gebouw was, en je mogelijkheden zijn niet onbeperkt, natuurlijk.'

Mineke: 'Erg mooi is dat er een apart kamertje voor taalles is. Er zijn best wel veel mensen die via het Taalpunt les in de Nederlandse taal krijgen. Die moesten in het oude pand in de bibliotheek zitten, voor iedereen zichtbaar, en kunnen hier afgescheiden zitten. Dat is voor de lockdown al een paar keer gebeurd.'

Want kort na de opening konden jullie weer dicht.

Mineke: 'We zijn een week en een dag open geweest. De laatste dag, de maandag voor de lockdown, was het extreem druk omdat iedereen de bui zag hangen.'

Oldenzaal

De bibliotheek in Oldenzaal (32.000 inwoners) opende op 7 december de deuren op een nieuwe locatie: in het overdekte winkelcentrum In den Vijfhoek. Net als in Nieuw-Amsterdam gebeurde dat in wegens corona aangepaste omstandigheden, en ook hier was de verhuizing een proces van jaren: aanvankelijk was er het plan te komen tot een culturele instelling waarin naast de bibliotheek ook andere partijen een plek zouden krijgen. De verhuizing werd organisatorisch en financieel in goede banen geleid door Anke Bruggeman, sinds 2017 directeur van de Bibliotheek Dalfsen, die in Oldenzaal voor de periode mei 2020-mei 2021 als interim-directeur werd aangesteld. Behalve bij de verhuizing is zij betrokken bij de samenwerking tussen de Bibliotheek Oldenzaal, de Bibliotheek Hengelo en de Bibliotheek Hof van Twente. De website van de bibliotheek bevat een indrukwekkende lijst van samenwerkingspartners in de gemeente. 'De samenwerkingsvorm en de samenwerkingspartners zijn enorm divers', aldus Anke. 'De bibliotheek is behoorlijk verankerd in de gemeente. Voor de programmalijnen heb je partners nodig, en die kom ik in alle lijnen tegen.'

Dat geldt ook voor de sponsoring door Rabobank en Gelderman Stichting.

'Dat is een van de voordelen van de Oldenzaalse cohesie. Want we hebben een fantastische raad van toezicht waarvan de leden ook als individuen in Oldenzaal geworteld zijn. Iedereen kent iedereen. Omdat het best krap geld was om de verhuizing voor elkaar te krijgen, hebben we Rabobank en Gelderman Stichting ook aangeschreven, en dat was vlot geregeld. Dus we gaan enthousiast door op het pad van sponsoring en fondsenwerving!'

Zijn jullie erop vooruitgegaan?

'Mensen hebben het idee dat we meer ruimte gekregen hebben. Dat is niet waar, we hebben minder ruimte. Maar het oogt ruimer,

Is er in deze tijd extra behoefte aan boeken?

Mineke: 'Als ik kijk naar hoe het die maandag hier ging, dan waren de mensen heel blij dat ze nog wat op konden halen. Ze zijn met stapels de deur uitgegaan.'

Hoe waren tijdens die weinige openingsdagen de reacties?

Mineke: 'Die waren alleen maar enthousiast. Mensen komen hier binnen en zeggen: wat is het hier mooi licht, wat ziet het er prachtig uit! We zijn er ook zelf helemaal blij mee. En voor als straks de coronapandemie voorbij is, is er de samenwerking met het dorps huis om naar uit te kijken en willen we gebruik gaan maken van de mogelijkheden die dat biedt. Dat is de uitdaging.'

**Lees ook het interview met Marchien Brons op pagina 44 tot en met 47.*

Anke Bruggeman, interim-directeur Bibliotheek Oldenzaal en directeur van de Bibliotheek Dalfsen.

er zijn veel meer mogelijkheden om te ontdekken wat er allemaal is. Het is ook veel meer een fijne plek waar je als winkelend publiek gewoon binnen kunt stappen, bij de leestafel aan de voorkant een kopje koffie kunt halen en een krantje kunt lezen. Wij hebben hier veel meer de mogelijkheid om mensen die nooit in de bibliotheek komen, die geen lid zijn, toch welkom te heten en te zeggen: kijk rond. Ga op ontdekkingsreis, neem deel aan een activiteit. Kijk eens wat het voor jou kan betekenen. Ik heb echt het idee dat wij nu veel meer potentieel van de Oldenzaalse samenleving kunnen aanboren. Het helpt ons in onze nieuwe maatschappelijke opgave om dichterbij mensen te komen die normaal gesproken nooit in de bibliotheek komen.'

Hebben jullie de collectie gesaneerd?

'We zijn hartstikke druk bezig geweest, in het oude pand nog, om goed te saneren. Door het saneren ziet onze collectie er goed uit. Maar we blijven natuurlijk elke week onze collectie aanvullen met mooie, nieuwe artikelen.'

En er zijn vrijwilligers geworven.

'De bibliotheek Oldenzaal komt uit een heel traditionele bibliotheekomgeving. Tot 2018 waren er geen vrijwilligers, maar dat bleek een onhoudbare zaak te zijn als je je service overeind wilt houden. Eind 2019, begin 2020 hadden wij al een clubje van tussen de vijftien en twintig vrijwilligers. Mensen zijn trots op hun bibliotheek, en vinden het helemaal tof om een bijdrage te kunnen leveren. Je zag het ook met de verhuizing: al die vrijwilligers waren er ook. Ze waren zo blij om de bibliotheek mooi te kunnen maken. Vrijwilligers zijn ook onze manier om verbonden te zijn met de gemeenschap van Oldenzaal. Dus we kunnen nu ook de volgende stap zetten, vrijwilligers zoeken voor de diverse programmalijnen die we aan het uitwerken zijn. We moeten daarbij scherp zijn op: dit is onze toegevoegde waarde, dit is onze rol. Hoe kunnen wij zo goed mogelijk aansluiten bij dat wat er al is. En is het er niet, dan moeten we het ontwikkelen in het kader van onze nieuwe netwerkagenda die in 2021 van stapel loopt. Dat initiëren wij, maar we betrekken onze partners erbij. Ik denk dat

we, als we het zo op de rails zetten en de goede dingen die we al hebben continueren, het goed doen.'

En dan komt er vlak na de opening weer een lockdown.

'We hadden de officiële opening van halfdrie tot een uurtje of vier, om vier uur gingen we open voor het publiek. En het was meteen volle bak. Die hele week van 7 december is het volle bak geweest. De mensen zeiden: wat een mooie bibliotheek, wat geweldig, wat zijn jullie erop vooruitgegaan. Hartverwarmend. In deze eerste week hebben we zestig nieuwe leden mogen verwelkomen! We doen ons best om die lijn met mensen vast te houden, nu met de afhaalbibliotheek. De lockdown geeft alle collega's even de gelegenheid om op adem te komen. Want het is een heel drukke tijd geweest tot aan de verhuizing. Iedereen liep op z'n tandvlees.'

Die volle bak liet zien hoe belangrijk de bibliotheek voor mensen is.

'Exact, en ook weer die revival van gewoon een boek in je handen hebben. De gedrukte tekst. Er was een periode van heftige bezuinigen rond 2009, 2010 waarin veel mensen zeiden: gooi de bibliotheken maar dicht, er leest toch niemand meer, het is alleen maar digitaal. Ik denk dat omdat je er door de lockdown even niet bij mocht, mensen zich realiseerden: het is toch superfijn dat je gewoon naar een bibliotheek kunt, een boek kunt pakken en het thuis op de bank kunt lezen.'

En de bibliotheek is de enige plek waar je zonder verplichting kunt zijn.

'Je kunt hier altijd naartoe, je bent altijd welkom. We willen met nieuwe programmalijnen meer in het maatschappelijke midden duiken, met andere partners steviger samenwerking zoeken, maar de lol van lezen moet overeind blijven. Zo nu en dan zouden we vergeten dat lezen ook nog gewoon leuk is!'

De samenwerking tussen ZB|Planbureau en Bibliotheek van Zeeland, VPRO Tegenlicht en Het Klokhuis

Moderne kennisdeling in ‘stream’-versnelling

‘Hoe weet DNA of er een vogel of een mens moet ontstaan?’ ‘Verandert je DNA als je van geslacht verandert?’ ‘Is het in de toekomst mogelijk mensen te klonen?’ Drie van de vele vragen die aan bod kwamen bij de eerste interactieve livestream van een zogeheten Klokhuis Meet Up (een ‘napraatsessie’ van het tv-programma). In juni 2020 was hiervoor de primeur vanuit bibliotheeklocatie Middelburg. ‘We hadden al eerder ervaring opgedaan met een vergelijkbare formule, namelijk Meet Ups van VPRO Tegenlicht’, vertelt Cor de Jonge. Twee dagen per week is hij actief bij ZB|Planbureau en Bibliotheek van Zeeland, en voor Bibliotheekblad geeft hij een blik achter de – interactieve – schermen.

TEKST: LINDA VAN PELT • FOTO: ZB|PLANBUREAU EN BIBLIOTHEEK VAN ZEELAND

De toekomst, dat is de persoonlijke stip op de horizon van Cor de Jonge. Zijn verleden was ook niet saai. Met een tien voor tekenen op zijn eindrapport was een baan als tekendocent niet zo verwonderlijk. Verder werkte hij als leraar in het basisonderwijs, als consultant popmuziek voor Zeeland en nu alweer jaren als cartoonist voor de Provinciale Zeeuwse Courant. Zijn komst naar ZB|Planbureau en Bibliotheek van Zeeland (‘In 2011, maar het kan ook een jaar later geweest zijn.’) was min of meer toeval: de politieke beslissing van een fusie met Scoop (Zeeuws instituut voor sociale en culturele ontwikkeling) waar Cor destijds in dienst was en ZB|Planbureau en Bibliotheek van Zeeland.

Dynamiek

De bibliotheekwereld was voor Cor de Jonge nog onontgonnen terrein. De nieuwe medewerker liet zich niet afremmen door ‘onbekend maakt onbemind’, maar ging juist enthousiast op zoek naar nieuwe mogelijkheden. ‘Kennisoeverdracht is van oudsher een belangrijk doel van bibliotheken, maar mijns inziens kon dat op gevarieerdere manieren.’ Een aantal jaren vóór zijn komst was op de bibliotheeklocatie Middelburg een *videowall* aangeschaft. ‘Een gevaarte van tweeënhalve meter hoog en vijf meter breed

dat voornamelijk gebruikt werd om aankondigingen te doen. Ik begon filmpjes te maken, bijvoorbeeld over bijzondere activiteiten of over nieuwe boeken, later ook in samenwerking met Hogeschool Zeeland en het plaatselijke ROC. We kregen zelfs een professionele cameraman en editor.’

Discussiëren in de huiskamer

Wellicht is in die tijd al de basis gelegd voor de zogeheten Meet Ups van het VPRO-programma Tegenlicht, ontstaan vanuit het idee om na de uitzending samen verder te praten en tot constructieve ideeën te komen. ‘Thema’s liggen vaak op het terrein van politiek, economie, maatschappij, technologie en wetenschap. Verspreid over Nederland zijn er veel Meet Up-initiatieven. In Middelburg begon dat in poppodium De Spot, maar op een gegeven moment hebben wij deze activiteit overgenomen. Wat mij betreft paste die ook uitstekend in de moderne setting van de bibliotheek als een kruising tussen huiskamer en een ruimte voor ontmoeting en discussie.’ Cor de Jonge maakte zich persoonlijk sterk voor geluidsversterking, en ook de *videowall* kwam bij deze bijeenkomsten prima van pas. Op dinsdagavonden tussen halfacht en negen uur kunnen belangstellenden voor een Meet Up spontaan binnenlopen. Hierbij wordt het tv-programma Tegenlicht (gedeeltelijk) bekeken en is er gelegenheid tot napraten over het betreffende thema met gespreksleider Ron Lubbersen en een aantal specialisten. De Jonge was tevreden met de interactieve opzet, maar toch schuurde er wat. ‘Met die Meet Ups van Tegenlicht trokken we vooral vijftigplussers. Het verlangen om ook jongeren te trekken groeide.’

Gewoon doen!

De VPRO organiseert twee keer per jaar een *warming-up*-bijeenkomst voor de organisatoren van de landelijke Meet Ups. Tijdens een van die bijeenkomsten kwam Cor in gesprek met de redactie over zijn wens om ook middelbare scholieren als doelgroep te benaderen. ‘Wat bleek? De redactie van VPRO Tegenlicht had eigenlijk precies hetzelfde doel voor ogen.’ Het zaadje was geplant voor een nieuw initiatief: Tegenlicht *Future Stories*. Min of meer bij toeval ontstond er in diezelfde periode een vergelijkbaar plan voor een nóg jongere doelgroep. Voor een traditionele Meet Up-bijeenkomst van VPRO Tegenlicht, over het thema ‘waterstof’, wilde Cor de Jonge graag documentairmaker Rob van Hattum uitnodigen. ‘Om de afstand Amsterdam-Middelburg – die lijkt

In juni 2020 ging de eerste gestreamde interactieve Klokhuis Meet Up van start. Het videoscherm wordt hiervoor opgedeeld in drie keer drie blokjes, zodat er leerlingen van negen basisscholen aan kunnen deelnemen.

altijd groter dan andersom – gevoelsmatig te verkleinen, bood onze bibliotheek een hotelovernachting aan, met de volgende dag een rondleiding door de stad. Rob van Hattum kwam samen met zijn vrouw, Loes Wormmeester. Zij bleek hoofdredacteur van Het Klokhuis. Tijdens onze wandeling door Middelburg kwam de mogelijkheid van Meet Ups voor dit programma spontaan ter sprake: óók georganiseerd vanuit ZB|Planbureau en Bibliotheek van Zeeland, en bedoeld voor de bovenbouw van het basisonderwijs. ‘Gewoon doen!’, was onze afspraak aan het einde van de dag. Een kwestie van wederzijds vertrouwen. Het leek ons wel een goed idee om éérst een ‘besloten pilot’ te doen, om niet te veel risico te nemen. Bij zo’n eerste keer ontdek je namelijk vaak vooral hoe het niet moet.’

Groot bereik

‘In augustus 2019 was de eerste Klokhuis Meet Up, waarvoor zestig basisschoolleerlingen werden uitgenodigd in de bibliotheek. Na vijf van zulke bijeenkomsten moesten we hier in maart 2020 mee stoppen vanwege de coronamaatregelen.’ Dat er voor bijna ieder probleem een oplossing te bedenken is, bleek een paar maanden later. ‘In juni gingen we van start met de eerste gestreamde interactieve Klokhuis Meet Up. Ons videoscherm hebben we hiervoor opgedeeld in drie keer drie blokjes, zodat er leerlingen van negen basisscholen konden deelnemen. We hadden 1200 viewers bij deze Meet Up’, spreekt Cor in jargon. ‘Waarschijnlijk waren het er zelfs meer, want vaak werd er klassikaal gekeken, dus dan is het bereik vele malen groter.’ Een ‘kinderziekte’ die direct uit het systeem is gehaald, is het zodanig vollopen van de chatbox voor kijkers dat de berichten niet eens meer gelezen konden worden. ‘We hebben nu een speciaal WhatsApp-nummer voor deze Meet Ups van Het Klokhuis.’ Want dat er na de pilot een vervolg komt, is zeker! In overleg met de redactie van Het Klokhuis heeft ZB|Plan-

bureau en Bibliotheek van Zeeland besloten de Meet Ups voortaan via een *livestream* te blijven organiseren. ‘Ten eerste bereiken we dan meer kijkers. Ten tweede is het met zo’n gecentraliseerde opzet ook gemakkelijker om een van de presentatoren van Het Klokhuis – voor de kinderen ‘bekende gezichten’ – uit te nodigen, zoals Bart Meijer en Janouk Kelderman.’

Bouwen aan de toekomst

Ook Tegenlicht *Future Stories* (de ‘vertaalslag’ van de Meet Up-formule naar een jongere doelgroep) heeft zijn proef inmiddels achter de rug. In november 2020 waren negen middelbare scholen via het beeldscherm aanwezig om – samen met presentator Willy Wartaal en twee deskundigen – te filosoferen over een actueel thema: duurzaam online shoppen. ‘Ook dit initiatief ruikt naar meer. Voor 26 januari hadden we al een nieuwe uitzending gepland, waarvoor Pauline Dekker (longarts in het Rode Kruis Ziekenhuis in Beverwijk) en staatssecretaris Paul Blokhuis van Volksgezondheid, Welzijn en Sport hun medewerking hebben toegezegd. Door de lockdown is er uitstel, maar zeker geen afstel. *Streamen* blijft het nieuwe normaal’, voorspelt Cor de Jonge. ‘We gaan de begane grond van onze bibliotheek zodanig moderniseren dat die snel omgebouwd kan worden tot tv-studio en multifunctionele ruimte. Met een klein, maar zeer gedreven team worden de Meet Ups voorlopig allemaal vanuit Middelburg georganiseerd. Wel hoopt ZB|Planbureau en Bibliotheek van Zeeland, via collega-bibliotheken, ook scholen elders in Nederland te bereiken. We filosoferen al over informatieve lesbrieven als service aan scholen én aan collega-bibliotheken. Zij kunnen dan bijvoorbeeld een toepasselijke wisselcollectie van boeken over een specifiek thema voorbereiden. Zo blijven we trouw aan het oorspronkelijke doel van de bibliotheek, kennisoverdracht voor een leven lang leren, maar dan nu eigentijds en interactief.’

Van energiebesparing tot recycling

De bibliotheek als vraagbaak op het gebied van duurzaamheid

Door haar unieke positie in de samenleving is de bibliotheek een uitgelezen plek om maatschappelijke vraagstukken onder de aandacht te brengen. Duurzaamheid als actueel maatschappelijk vraagstuk staat voor de bibliotheeksector nog in de kinderschoenen, maar er ligt een mogelijke rol voor bibliotheken.

TEKST: MARLON MENDONÇA DIAS, BELEIDSONDERZOEKER PROBIBLIO
FOTO'S/ILLUSTRATIES: PROBIBLIO

Adviesbureau PHI Factory deed in opdracht van Probiblio in Zuid-Holland onderzoek naar de rol die de bibliotheeksector kan spelen in het klimaatvraagstuk. Aansluitend hierop heeft Probiblio in het kader van het project 'De duurzame bibliotheek 2020' bibliotheken ondersteund bij het formuleren van beleid op het gebied van een groenere leefomgeving, het aanbieden van doelgroepgerichte programmering rond het thema en het profileren van de bibliotheek als betrouwbare, duurzame partner. De potentiële rol van bibliotheken op het gebied van duurzaamheid is tweeledig. Enerzijds heeft de bibliotheek, zoals elke organisatie, een eigen footprint. Met haar huisvesting en bedrijfsvoering heeft de bibliotheek impact op het milieu. Hier valt winst te behalen.

Voortrekkersrol

Uit het onderzoek blijkt dat er nu nog vaak sprake is van ad-hocverduurzaming waarbij er op natuurlijke vervangingsmomenten tijdelijk meer aandacht is voor duurzame keuzes. Anderzijds pakken bibliotheken logischerwijs een voortrekkersrol op de weg naar een duurzamere maatschappij door aanbod rond duurzaamheid voor publiek beschikbaar te stellen. Wanneer het gaat om verduurzaming verwacht de overheid veel van haar burgers, terwijl burgers op hun beurt vaak wachten op de overheid en het bedrijfsleven. Waar de overheid vrij ver van de burger af staat, staat de bibliotheek met haar laagdrempelige, publiek toegankelijke ontmoetingsplaatsen midden in de samenleving. De lokale verankering van de bibliotheek maakt dat zij kan dienen als partner van nationale, regionale en lokale overheden, en als verbinder en ondersteuner van lokale initiatieven en organisaties. Bovendien zijn lokale, duurzame partijen regelmatig op zoek naar een betrouwbare plek om hun kennis te delen en anderen te inspireren. De bibliotheek is zo'n plek. De bibliotheek kan een

versnelling teweegbrengen op het gebied van kennisontwikkeling en informatieverbreiding, en mensen en oplossingen samenbrengen. Dit sluit goed aan bij een aantal kernfuncties van de bibliotheek: informeren, leren en ontmoeting & debat. De bibliotheek als partner in persoonlijke ontwikkeling, ter verbetering van welvaart en welzijn.

Verduurzamen interne bedrijfsvoering

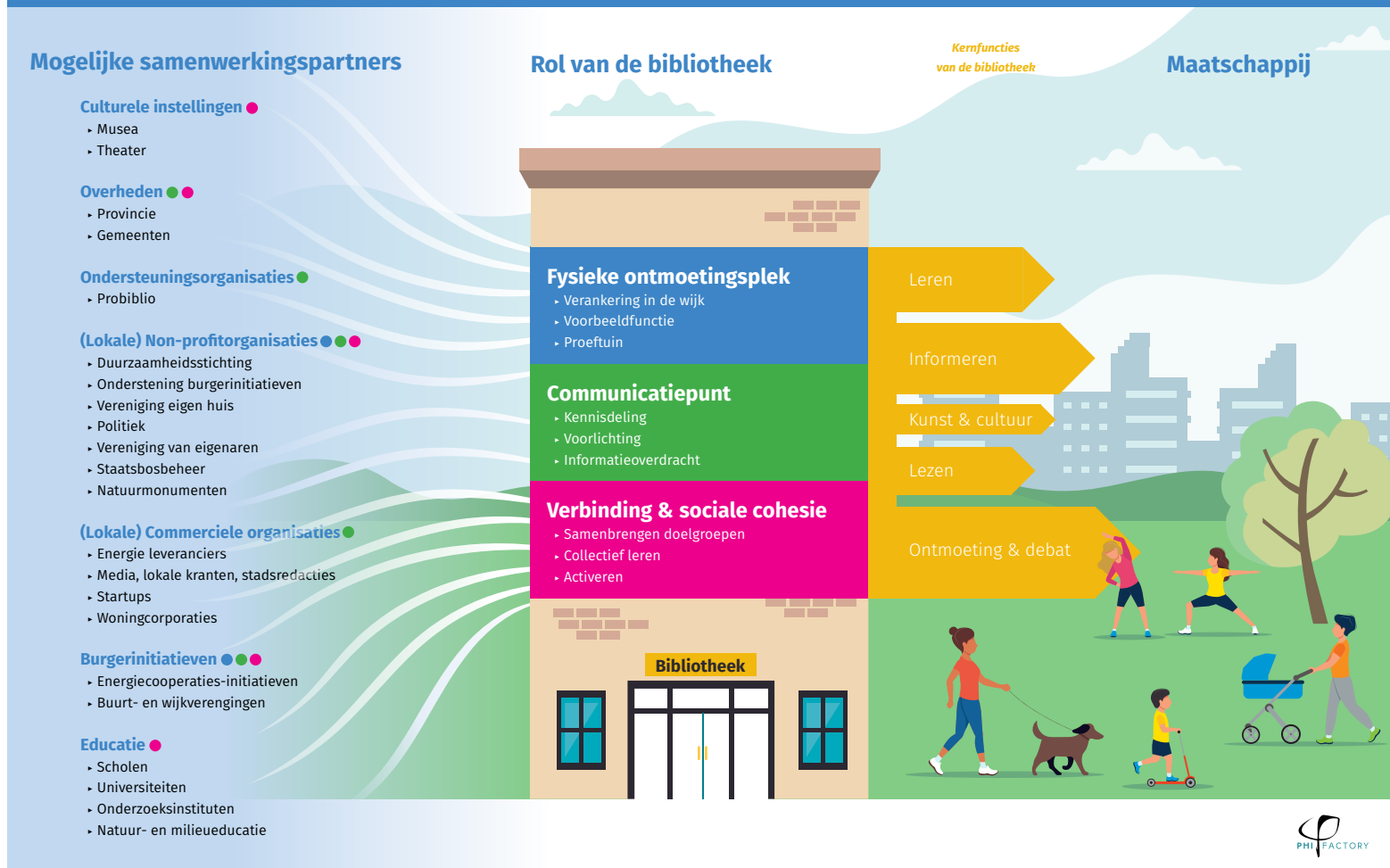
Om geloofwaardig te zijn als duurzaamheidspartner, om een voorbeeldrol aan te nemen voor leden en bezoekers én om de eigen impact op het milieu te verkleinen, is het belangrijk dat de

bibliotheek haar bedrijfsvoering verduurzaamt. Het strategisch verankeren van duurzaamheid in het beleid is een randvoorwaarde voor succes op de lange termijn. Duurzaamheid dient onderdeel te zijn van (meerjarige) beleidsstukken en programma's. Dit maakt een doorvertaling naar budgetten, formatie en actieplannen mogelijk waardoor er blijvende aandacht, voortgang en prioriteit komt voor duurzaamheid. We zien dat al veel bibliotheken in Zuid- en Noord-Holland duurzaamheid in hun beleidsstukken opgenomen hebben. Zoals DOK Delft, de Bibliotheek Rotterdam en de Bibliotheek Heiloo. Deels gestimuleerd doordat gemeentes in hun coalitieakkoorden en collegeprogram-

In de Bibliotheek Heiloo staat het Huis van Duurzaamheid. Een informatiepunt en fysieke ontmoetingsplek voor alles wat met verduurzamen te maken heeft.

De bibliotheek en het klimaatvraagstuk

ma's 2018-2022 steeds meer het thema duurzaamheid aansnijden (40% meer dan in de vorige bestuursperiode).

Een duurzaamheidscertificaat als instrument

Een duurzaamheidscertificaat kan dienen als middel om de organisatie te verduurzamen en richting medewerkers, publiek en andere stakeholders aan te tonen dat jouw bibliotheek duurzaam bezig is. Het implementeren van de richtlijnen van een certificatieschema (keurmerk) in de organisatie biedt structuur voor de inspanningen om de organisatie te verduurzamen. Een certificatieschema maakt het begrip duurzaamheid bovendien concreet doordat helder omschreven staat aan welke criteria voldaan dient te worden. Duurzaam Gastvrij (voorheen Green Key) is zo'n keurmerk, en al diverse bibliotheken ontvingen de afgelopen tijd een Duurzaam Gastvrij-keurmerk of maken zich op voor de certificering. Op de website van Probiblio is een whitepaper¹ gepubliceerd over het verduurzamen van de bedrijfsvoering met een duurzaamheids-certificaat als instrument. Hierin is onder meer een stappenplan opgenomen voor het verankeren van duurzaamheid in de organisa-

tie, wordt beschreven wat er precies komt kijken bij een Duurzaam Gastvrij-certificeringstraject en komen enkele duurzame voorlopers aan het woord. Zo was de Bibliotheek Zuid-Kennemerland de eerste bibliotheek in Nederland met een Duurzaam Gastvrij (toen nog Green Key)-certificering. Inmiddels hebben vijf vestigingen het certificaat. Binnen de bibliotheek bestond al langer de wens om te verduurzamen, en toen de grote culturele instellingen in Haarlem de behoefte hadden om gezamenlijk een duurzaamheidscertificaat te behalen, bleek dat een goed moment om die wens te vervullen. De Boekenberg is in 2020 met ondersteuning van Probiblio gestart met het Duurzaam Gastvrij-certificeringstraject. Deze bibliotheek heeft een 'Green Team' samengesteld, bestaande uit de teamleider marketing, communicatie & programmering, de coördinator horeca en verhuur, en de coördinator facilitaire zaken. De eerste maandag van de maand is omgedoopt tot Green Monday en op die dagen komt het team samen om de stand van zaken door te spreken.

Duurzaamheid en aanbod voor publiek

De urgentie van het klimaatvraagstuk wordt meer en meer zicht-

**WORKSHOP
DUURZAME
TUIN**
TIPS & TRICKS

Zo wordt jouw tuin een eetbaar paradijsje!

Maandag 5 december 14:00 uur
Bibliotheek Heiloo, entree is gratis
Meer informatie en aanmelden:
www.bibliotheekheiloo.nl

**WORKSHOP
DUUR-
ZAAMHEID
IN HUIS**
TIPS & TRICKS

Waterbesparing heb je zelf in de hand!

Maandag 5 december 14:00 uur
Bibliotheek Heiloo, entree is gratis
Meer informatie en aanmelden:
www.bibliotheekheiloo.nl

**RECYCLING
VOOR
GEVOR-
DERDEN**
TIPS & TRICKS

Alles over afval scheiden en hergebruik

Maandag 5 december 14:00 uur
Bibliotheek Heiloo, entree is gratis
Meer informatie en aanmelden:
www.bibliotheekheiloo.nl

**ENERGIE
BESPAREN
IS LEUK**
TIPS & TRICKS

Energiebesparing heb je zelf in de hand!

Maandag 5 december 14:00 uur
Bibliotheek Heiloo, entree is gratis
Meer informatie en aanmelden:
www.bibliotheekheiloo.nl

Op de site van Probiblio is een toolkit te vinden waarmee verschillende communicatiematerialen gemaakt kunnen worden.

baar. Steeds vaker krijgen we in ons dagelijks leven te maken met keuzes waarin duurzaamheid een rol speelt en volgen er ook wettelijke regelingen. Uit onderzoek blijkt dat burgers zich zorgen maken over klimaatverandering, maar voor maatregelen veelal naar de overheid en het bedrijfsleven kijken: 'duurzaam denken is nog niet duurzaam doen'. De bibliotheek, specialist in kennisdeling en huiskamer van de stad, kan lokaal een bijdrage leveren aan het behalen van duurzame doelen en het betrekken van burgers, onder meer met voorlichting, programmering en collectie. Om, samen met partners en inwoners, bewustwording en gedragsverandering te creëren. Hierbij kan de bibliotheek drie waardevolle kenmerken inzetten:

- Het bieden van een *openbaar toegankelijke fysieke ontmoetingsplaats* waar zowel burgers als organisaties elkaar ontmoeten en kennis en expertise met elkaar delen en opdoen.
- Het zijn van een *communicatiepunt* met een collectie en informatiepunten.
- Zorgen voor *lokale verbinding en sociale cohesie* waardoor doelgroepen die anders minder met duurzaamheid in aanraking komen toch worden bereikt en geactiveerd. Bovendien biedt het mogelijkheden voor collectief leren.

Samenwerkingspartners

Vaak heeft de bibliotheek specifieke expertise op duurzaamheid niet in huis, en dat hoeft ook niet, er is veel externe expertise en ervaring beschikbaar. Met de hierboven genoemde kenmerken heeft de bibliotheek een unieke positie om duurzame initiatieven en organisaties te faciliteren, een podium te bieden en doelgroepen samen te brengen. Denk aan duurzame community's, burgerinitiatieven en lokale non-profitorganisaties op het gebied van duurzaamheid, maar ook aan gemeenten die duurzaamheidsdoelstellingen moeten realiseren. In de inspiratiegids *Doelgroepgericht programmeren duurzaamheid*² staan meer voorbeelden van mogelijke samenwerkingspartners. Samenwerking heeft ook als voordeel dat er andere, nieuwe, doelgroepen worden aangesproken en andere financiële middelen beschikbaar kunnen komen. Daarbij is het aan te raden om aan

Acht argumenten om het thema duurzaamheid te omarmen

Tekst: Marco Ouwerkerk, Green Leisure Group)

1. Bibliotheken hebben overheden als opdrachtgevers en die vragen alle organisaties in Nederland om een rol in de transitie te pakken. Is het niet vandaag, dan morgen.
2. Nederland moet circulair zijn in 2050, dat bereiken we alleen als iedereen meedoet.
3. Duurzaamheid biedt bibliotheken handvatten om nieuwe doelgroepen aan te boren.
4. Steeds concretere wet- en regelgeving rondom bijvoorbeeld energiebesparing, CO2-reductie en afval krijgt vorm. Door deze actief tegemoet te treden worden de bibliotheken niet onverwacht overvallen.
5. Er zijn en komen vanuit de overheid financiële regelingen om verduurzaming te stimuleren. Dat biedt ruimte voor nieuwe en interessante innovaties en ontwikkelingen.
6. Bezoekers en leden van bibliotheken zijn steeds meer geïnteresseerd in, en hebben vragen over, het onderwerp duurzaamheid, waaronder de kinderen van nu, de klanten van de toekomst.
7. Niet verduurzamen heeft op (korte) termijn wellicht negatieve impact op het imago van bibliotheken.
8. Bibliotheken hebben een groot bereik en netwerk, en kunnen een prominente regionale en lokale rol spelen in het realiseren van verduurzaming.

te sluiten bij de huidige informatiebehoefte van bezoekers en burgers, evenals bij lopende (lokale) initiatieven op het gebied van duurzaamheid. De energietransitie is een voorbeeld van een actueel topic waarbinnen veel initiatieven worden ontplooid

waarbij de bibliotheek zou kunnen aansluiten. Samenwerking zoeken met andere organisaties kan ook de interne verduurzaming versnellen dankzij kennisdeling, het creëren van volume en gezamenlijke duurzaamheidsmaatregelen. Zo zijn in Haarlem meerdere culturele instellingen samen opgetrokken bij het behalen van de Green Key-certificering. Een ander voorbeeld is samenwerking binnen MFA's bij het realiseren van duurzaamheidsdoelstellingen.

Doelgroepgericht programmeren

Duurzaamheid is een breed begrip en programmering rond dit onderwerp kan op diverse manieren ingevuld worden. In algemene zin groeit de populariteit van het onderwerp, maar de ene doelgroep heeft er duidelijk meer affiniteit mee dan de andere én het verschilt per doelgroep sterk voor welk aspect van duurzaamheid interesse is.

Klantsegmentatietool Mosaic biedt bibliotheken de mogelijkheid om doelgroepgericht programmeren samen te stellen. In de inspiratiegids² die Probiblio hierover publiceerde, valt onder meer te lezen dat segmenten als Stedelijke Dynamiek en Jong en Hoopvol bovengemiddeld veel interesse hebben in het thema, en zich met name aangesproken voelen door interactieve lezingen of discussieavonden over onderwerpen als klimaatproblematiek of energievraagstukken. Een segment als Dromen en Rondkomen heeft iets minder interesse in het onderwerp, maar een activiteit rond duurzame voeding en geld besparen past goed bij deze doelgroep. Bestaat je werkgebied grotendeels uit de segmenten Volks en Uitgesproken of Bescheiden Ouderen, dan is het lastiger om publiek te werven voor activiteiten rond duurzaamheid. Wil je het toch proberen, haak dan bijvoorbeeld aan op hun interesse voor (huis)dieren of organiseer een Repair Café waarin huishoudelijke apparaten en gebruiksvoorwerpen een tweede leven krijgen. In de inspiratiegids is meer informatie over de elf segmenten van Mosaic en hun interesse in duurzame thema's te vinden en zijn talloze voorbeelden van duurzame programmering van binnen en buiten de branche opgenomen. Rijnbrink heeft een document³ ontwikkeld waarin ruim dertig inspirerende voorbeelden van programmering met duurzaamheid als invalshoek zijn opgenomen. Gezien in bibliotheken, maar ook in andere culturele en publieke instellingen. Waar de gids van Probiblio het thema bekijkt vanuit verschillende doelgroepen, onderscheidt Rijnbrink thema's, zoals Recycling, circulariteit & afval of Voedsel & productie.

Meer informatie

Voor vragen over het onderzoek naar bibliotheken en het duurzaamheidsvraagstuk kun je terecht bij beleidsonderzoeker Marlon Mendonça Dias via mmendoncadias@probiblio.nl. Meer informatie over het project De duurzame bibliotheek en de publicaties waarover in dit artikel gesproken wordt, zijn te vinden op de website van Probiblio (zie de links hieronder). Of neem contact op met Iet Wiersma via iwiersma@probiblio.nl. Op Biebtobieb is er een groep – De Groene Bieb – voor iedereen uit de bibliotheekbranche die zich bezighoudt met duurzaamheid. Hier kun je terecht voor het delen of ophalen van informatie, inspiratie en contact met andere bibliotheken.

Bronnen

1. Alle informatie over de duurzame bibliotheek (Probiblio) is hier te vinden: www.probiblio.nl/deduurzamebibliotheek
2. De Inspiratiegids Doelgroepgericht programmeren Duurzaamheid van Probiblio is hier te vinden: <https://duurzaamheid-programmering.probiblio.nl/>
3. De inspiratiegids Programmeren rond duurzaamheid van Rijnbrink is te downloaden op: <https://tinyurl.com/y32gbjhw>

Drie inspirerende voorbeelden

Het Huis van Duurzaamheid

In de Bibliotheek Heiloo staat het Huis van Duurzaamheid. Een informatiepunt en fysieke ontmoetingsplek voor alles wat met verduurzamen te maken heeft. Met boeken, tips en activiteiten geeft de bibliotheek op een laagdrempelige manier advies rond de thema's levensstijl, wonen, mobiliteit en afval & recycling. Zo werd er een lezing georganiseerd over klimaatverandering: 'Het grote verhaal klein gemaakt' en is er voorafgaande aan sinterklaasavond een Recycle Sint-activiteit georganiseerd (een speelgoedruilmarkt). Het Huis van Duurzaamheid vormt het hart van een uitgebreide netwerkorganisatie. De Bibliotheek Heiloo ondersteunt hiermee de ambitie van de gemeente om een van de meest duurzame gemeenten in Nederland te worden. In Bibliotheekblad 10-2020 gaf Jeanette Braam, directeur van de Bibliotheek Heiloo, een interview waarin onder andere het Huis van Duurzaamheid aan bod kwam. Op de site van Probiblio¹ is een toolkit te vinden met een logo en sjablonen voor communicatiemiddelen bij het Huis van Duurzaamheid. Bibliotheken die ook een Huis van Duurzaamheid willen opzetten kunnen hiervan kosteloos gebruikmaken.

De Plastic Troep

Een andere manier om iets voor, of eigenlijk mét, publiek te doen rond duurzaamheid, is werken met community's. Vanuit de LocHal werkt Bibliotheek Midden Brabant veel met duurzame community's, waaronder 013 FOOD en De Plastic Troep. Die laatste is een groep die in kaart brengt wat er in Tilburg en omstreken gebeurt om het plasticprobleem aan te pakken en zelf ideeën bedenkt om hieraan mee te helpen, door opruim-challenges te organiseren of kennis te delen over duurzame thema's, bijvoorbeeld hoe plasticdeeltjes uiteindelijk in ons voedsel terechtkomen.

Tegenlicht Meet Ups

In de Tegenlicht Meet Ups 033 in de Bibliotheek Eemland worden de onderwerpen uit de uitzendingen van VPRO Tegenlicht behandeld, vaak met een link met duurzaamheid. De bibliotheek nodigt steeds een lokale spreker uit. De Meet Ups zijn ontstaan vanuit het idee om samen verder te kijken, te discussiëren en tot constructieve ideeën te komen.

Klanttevredenheidsonderzoek naar dienstverlening CPNB '81% van de bibliothecarissen wil meedoen met al onze campagnes'

Het klanttevredenheidsonderzoek dat de CPNB eind vorig jaar voor het eerst liet uitvoeren, stemt directeur Eveline Aendekerk niet ontevreden. Verbeterpunten zijn er natuurlijk wel. De Kookboekenweek is geen groot succes in de bibliotheek. Iets wat Aendekerk overigens wel begrijpt.

TEKST: MAARTEN DESSING • FOTO'S / ILLUSTRATIES: ZIE CREDITS LANGS ZIJKANT FOTO

Foto: Shutterstock

‘Welke mensen die van koken houden lenen daarvoor een kookboek in de bibliotheek?’

Natuurlijk vroeg de CPNB altijd al feedback. Na iedere campagne werden boekhandels, bibliotheken en uitgevers ondervraagd. ‘De respons was alleen niet altijd even hoog’, zegt Aendecker. ‘Begrijpelijk. Zeker in de hoogtijdagen van de campagnes moest je heel vaak iets invullen. Dan verliest het de aandacht. Daarom kiezen we nu voor een jaarlijks klanttevredenheidsonderzoek, zodat de partijen in het boekenvak maar één keer iets hoeven in te vullen. Dit jaar is in feite de nulmeting. Volgend jaar kunnen we kijken of we beter scoren op de punten waarop we nu nog tekortschieten. Hopelijk doen dan nog meer boekenvakkers meer.’ De effectiviteit van campagnes wordt bovendien anders gemeten. ‘Het gaat om gedragsverandering bij de consument. Dát gaan we dus meten, zoals we voor het eerst hebben gedaan voor de #ikleesthuis-campagne. Wat doet die consument als hij wil lezen, kopen en/of lenen? Dat is relevanter dan antwoord op de vraag of bibliotheken of boekhandelaren de materialen voor de Boekenweek of Kinderboekenweek mooi vonden.’

Bibliotheken en boekhandels, geven de CPNB een 7,3. De uitgevers een 6,7. Zijn dat goede rapportcijfers?

‘Eigenlijk wel. Ik hoor vaak dingen vanuit het vak. Maar: vooral als het niet bevalt. Wie tevreden is, spreekt zich niet uit. Ik heb nog nooit in de Facebook-groep *Tips uit het boekenvak* gelezen dat iemand onze campagne “geweldig” vond – al zou dat een mooi streven zijn! En dan zijn deze cijfers juist heel positief. Ik hoorde bovendien van onze onderzoeker Joris de Bruin dat de Nederlander op zulke vragen eigenlijk nooit hoger dan een 8 geeft. Ook zo bekeken zijn onze rapportcijfers netjes.’

De uitgevers zijn minder tevreden.

‘Een derde van de 44 ondervraagde uitgevers is superpositief, circa de helft geeft een gemiddeld cijfer en circa een vijfde is negatief. Daar staat tegenover dat de helft van de 91 boekverkopers en 72 bibliothecarissen superpositief is. Dus ja, het klopt, uitgevers zijn minder tevreden over de informatievoorziening en

Foto: Dan Gold / Unsplash

haken op minder campagnes aan. Deelname gebeurt primair door titels in te sturen voor prijzen of campagnes. En dan krijg je ook wel eens nul op het rekest. Dat kan dus allemaal meespelen.'

Wat viel je op aan de deelname aan campagnes?

'De loyaliteit: 81% van de bibliothecarissen en 79% van de boekhandelaren willen dit jaar meedoen met alle campagnes waar ze al aan deelnamen. Heel hoog. Dat betekent niet dat iedere campagne even populair is. Minder dan een derde van de boekhandels doet mee aan de Boekenweek voor jongeren. Slechts een kwart van de bibliotheken heeft geparticipeerd in de Kookboekenweek. Ook de campagnes die draaien om stemmen kennen relatief veel afhakers: de NS Publieksprijs, de Kinderjury.'

Wringt het leesbevorderende doel van de Boekenweek voor jongeren met de commerciële intenties van de boekhandel?

'Jongeren zijn inderdaad niet de meest loyale klanten. Ze komen ook niet vaak in de boekhandel en hebben weinig budget. Logisch dat boekhandels zich liever richten op hun ouders, maar

hoe afgezaagd het ook klinkt: jongeren zijn de consumenten van de toekomst. Het is belangrijk dat boekhandels die nu al jongeren binnenhalen door 3PAK, het geschenk van deze Boekenweek, uit te reiken, de auteurs uitnodigen of speciale jongerenavonden organiseren.'

Moet de campagne daarom aantrekkelijker worden gemaakt?

'Een deel van het probleem is dat deze campagne niet wordt gecreëerd met de doelgroep zelf. Daar gaan we werk van maken. We hebben daar deze week toevallig een strategische sessie over met onze partners voor deze campagne: de KB, Stichting Lezen, Het Letterenfonds en De Schrijverscentrale. Het begint al met de naam. Een week vóór jongeren – dat klinkt als: "O, de volwassenen hebben weer iets voor ons bedacht." De campagne is ook sterk gelinkt aan school. Dat draagt allemaal niet bij aan een imagoverandering van het lezen.'

Pas als de campagne goed is, kan de CPNB nadenken over hoe het vak er beter bij wordt betrokken.

'Precies. Wij houden ons bezig met gedragsverandering vanuit marketing. Dat gaat om: wat wil je bereiken, wat zijn daarin de beperkingen en stimulansen, en aan welke knoppen moet je dus draaien? Dat moet je eerst helder krijgen, anders is alles wat je doet los zand. Uit die exercitie kan een reeks activiteiten komen – van reading party's tot influencers – die we kunnen vertalen naar tips voor bibliotheken en boekhandels.'

Waarom doen zo weinig bibliotheken mee aan de Kookboekenweek?

'Kookboeken zijn al een niche voor de boekhandel, met uitzondering van enkele zeer succesvolle titels van auteurs als Yotam Ottolenghi en Jamie Oliver. Vorig jaar deed maar 36% mee aan de Kookboekenweek. Dat het genre voor bibliotheken een nog grotere niche is, is logisch. Welke mensen die van koken houden lenen daarvoor een kookboek? Ik denk: heel weinig – hoewel ik laatst bij een bibliotheek was met een geweldige kookboekencollectie. Behalve het relatief geringe commerciële belang, zijn het ook nog eens boeken die je op een heel andere manier leest dan literatuur of kinderboeken, en waarvoor een campagne dus een heel andere benadering vereist, waarvoor wij eigenlijk niet de juiste tools voorhanden hebben.'

Jullie stoppen liever met de Kookboekenweek?

'De Kookboekenweek wordt denk ik effectiever als een andere partij deze uitvoert, daar gaat het om. Maar: we zullen de Kookboekenweek nooit zomaar laten vallen. We zoeken net als eerder voor de campagnes voor spiritualiteit, geschiedenis en poëzie "andere ouders". We zijn daarom in gesprek met kookboekenuitgevers en boekverkopers om te kijken hoe we de prijs, de week en het evenement met een andere organisatie vleugels kunnen geven. Dan blijft eigenlijk alleen het spannende boek nog over als genre waarvoor wij campagne voeren, al zijn de Spannende Boeken Weken nu opgegaan in Zomerlezen en komt het genre meerdere malen terug bij de cadeaucampagne Geef meer met een boek.'

Foto: Frank Ruiter

Eveline Aendekerk: 'Een bibliotheek wacht niet op onze mediakit als die kort voor een campagne klaar is. Dat moet strakker.'

uitgever wil toch in een cadeauperiode zijn titels promoten? Hetzelfde geldt voor de Boekenweek, Zomerlezen en zelfs de Boekenweek voor jongeren. Iedere uitgever heeft daarvoor geschikte titels in het fonds.'

Hoe verhoog je dat percentage?

'Die vraag neem ik mee naar de klankbordgroep van uitgevers. Mijn gevoel is dat we uitgevers te weinig triggeren om mee te doen. Misschien moeten we, net als we voor bibliotheken en boekhandels doen, aanbiedingen naar uitgevers sturen. Moeten we beter duidelijk maken wat het effect is als ze aanhaken. Dan moeten we natuurlijk wel tijdig de mediakit klaar hebben. Dat gebeurt nu rijkelijk laat.'

Want je bespeurt bij uitgevers genoeg bereidheid om getriggerd te worden?

'Ja! Op dit moment gebruikt 43% onze campagne-uitingen, maar 81% zou dat willen doen. Daar werd ik zo blij van. We hebben allemaal gezien bij de #ikleesthuis-campagne wat voor impact het boekenvak heeft als iedereen dezelfde uitingen – beeld, kopij, hashtag – gebruikt. Het zou geweldig zijn als we vaker gezamenlijk de lezer benaderen. Ik snap best dat iedere marketeer zelf iets wil verzinnen, maar als iedereen deze weken de slogan "Voorlezen maakt je leuker", in maart het woord "tweestrijd" in zijn Boekenweek-uitingen en in de zomer de hashtag #zomerlezen gebruikt, bereiken we véél meer. En benut je de kracht van de gezamenlijkheid. De kracht van de herhaling ook.'

De verschillende groepen hebben ook kritiek op de corporate communicatie van de CPNB.

'Dat zie je goed aan de klacht over het gebrek aan flexibiliteit bij te bestellen POS-materialen. We hadden duidelijker moeten vertellen wáárom we hebben gekozen voor standaardpakketten. Vroeger was de CPNB superflexibel. Je kon 100.000 verschillende producten in alle mogelijke variëteiten bestellen die voor iedereen handgepikt in een doos werden gedaan. Dat was niet meer te betalen. Bovendien waren onze medewerkers te veel bezig met de bestellingen van materialen, terwijl het gaat om de gedragsverandering van de consument. Het is natuurlijk be-

En waarom scoren de stemcampagnes ondermaats?

'Die campagnes lopen goed. Zeker de NS Publieksprijs. De betrokkenheid van het publiek is groot: er wordt goed voor gestemd. De media zijn er dol op: toen *De Wereld Draait Door* ermee stopte, wilden veel programma's de uitreiking van de prijs overnemen. En het commerciële effect is er wel degelijk: alle boeken verkochten na bekendmaking van hun nominatie beter. Ik denk dat het probleem is dat wij onvoldoende aan boekhandel en bibliotheken laten zien wat deze campagne oplevert. Dat moeten we beter doen. Misschien kunnen we ook meer handvatten bieden om op deze campagnes in te haken. Dit zijn echt campagnes die leescultuur aanwakkeren in de samenleving.'

Vergeleken met bibliotheken en de boekhandel doen uitgevers minder mee aan de CPNB-campagnes: gemiddeld drie.

'Best weinig, ja. Het is logisch dat een uitgever niet meedoet aan de NS Publieksprijs als hij geen van de genomineerde titels heeft gepubliceerd. Ik snap ook dat ze niet massaal inhaken op de bibliotheekactie Nederland Leest. Maar de cadeaucampagne! Waarom haakt maar 55% aan? Waarom is dat geen 100%? Iedere

langrijk dat bibliotheek en boekhandel er leuk en goed uitzien, maar dat doen ze steeds meer zelf, doordat dat veel makkelijker en goedkoper is dan tien jaar geleden. Bovendien kosten de standaardpakketten minder. Wij pakken geen marge, we berekenen alleen de kostprijs door. En dus betalen bibliotheek en boekhandel veertig euro voor een pakket met materialen dat hun vroeger bij elkaar wel 200 euro kostte.'

lets vergelijkbaars geldt voor de communicatie over campagnes: niet altijd op tijd.

'Dat is soms inderdaad behoorlijk *last minute*. Ik snap heel goed dat een bibliotheek niet wacht op onze mediakit als die maar een paar weken voor het begin van de campagne klaar is. Dan zijn ze allang bezig zelf *visuals* te maken, die er dan dus anders uitzien dan die van ons, waardoor de campagne minder eenheid uitstraalt. Als we, zoals nu, aan de vooravond van De Nationale Voorleesdagen staan, is het soms lastig om tegelijkertijd de campagne van volgend jaar in de steigers te zetten. Want dat is nodig om de planning te redden. Maar het moet wel strakker.'

Ook zien bibliotheken, boekhandels en uitgeverijen de CPNB onvoldoende als creatief en innovatief.

'Ik begrijp dat men dat van ons verwacht. Wij zijn het marketing- en communicatiebureau van het boekenvak. Zo'n organisatie hoort creatief en innovatief te zijn. Alleen: wat is dat? Wanneer ben je creatief? Uit het klanttevredenheidsonderzoek blijkt niet wat de geëquireerden daaronder verstaan. Misschien verwachten ze wel heel mooie *visuals*. En dan denk ik aan de kritiek op de posters van de cadeaucampagne. Een aantal mensen vond die lelijk, maar wij sturen niet op mooi of lelijk, wij sturen op wat werkt. Op wat effect sorteert bij de consument. En dát deden de posters van de cadeaucampagne.'

Vind jij de CPNB creatief en innovatief?

'Wij zijn gaan samenwerken met McDonalds. Ik vind dat een innovatieve manier om als kleine organisatie met weinig middelen meer te bereiken. We hebben het bestelproces uitbesteed door bibliotheken bij NBD Biblion te laten bestellen en boekhandels bij CB Online – ook al blijkt dat met name voor bibliotheken wennen. Er zijn hiermee heel veel kosten bespaard én er is focus aangebracht. En we hebben Hebban overgenomen. Dat vind ik allemaal best innovatief, maar ik wil niet beweren dat we dat genoeg zijn.'

Het kan dus beter?

'Wij zitten in een strak stramien, van campagne naar campagne. Dan is het lastig om ook nog de kansen te pakken die de actualiteit biedt. Het team heeft mentaal bijna geen ruimte om dingen ernaast te doen die zichtbaar opvallen als nieuw en opwindend. Zoals #ikleesthuis – want we konden natuurlijk niet zeggen dat we geen ruimte in ons hoofd hadden om in te haken op de coronacrisis. Dat was absoluut geen optie. En dan zie je wel dat het opvalt. Je wilt niet weten hoeveel kerstkaarten ik heb gekregen om ons te complimenteren met deze campagne.'

Moet het boekenvak beter oog krijgen voor de kracht van de CPNB?

'Het vak is soms ongeduldig. Toen in december de lockdown werd afgekondigd, zag je de dag na de persconferentie meteen iemand op Facebook roepen of de CPNB soms in winterslaap verkeerde, want er was nog niets bekend. Terwijl wij ons vanaf de eerste indicatie dat boekhandels dicht zouden moeten een slag in de rondte hebben gewerkt om zo snel mogelijk een nieuwe versie van #ikleesthuis te lanceren. Met onder andere direct een paginagrote advertentie in alle kranten. Het zou mooi zijn als het vak in zulke gevallen het vertrouwen heeft: de CPNB pakt het wel op. Dat vertrouwen is er niet genoeg. Nog niet.'

Tot slot: wat zijn de speerpunten van de CPNB voor 2021?

'Ons centrale thema is: de krachten bundelen. Dat werken we uit in vier speerpunten. Ten eerste: aantoonbaar de impact laten zien van de campagnes op het gedrag van de consument. Ten tweede: zorgen dat de collectiviteit behouden blijft. Dat loopt van het op peil houden van deelname aan de campagnes, waarvoor al jaren minder materialen worden besteld – met corona als extra grote bedreiging – tot het sluiten van een nieuw convenant. Ten derde: het leesoffensief. We lanceren een platform waar scholen alle materialen kunnen bestellen, wél via de boekhandel. En ten vierde: het aantrekken van meer middelen en het onderzoeken van nieuwe verdienmodellen. De CPNB moet meer selfsupporting worden. Dat is ook een van de redenen dat we Hebban hebben overgenomen. Met deze leescommunity hebben we sponsors echt iets te bieden: toegang tot een miljoenenpubliek.'

Kan de CPNB deze ambities realiseren in het licht van de – mogelijk maandenlange – sluitingen van bibliotheken en boekwinkels?

'Het is wel duidelijk dat de huidige verplichte sluiting verschrikkelijk is voor het vak. Iedereen, ik ook, heeft ontzettende zorgen over de gevolgen voor boekhandels, verschijning van titels, auteurs. Maar het is moeilijk te speculeren over het effect daarvan op ons. Mogen winkels straks weer open? Of duurt de sluiting nog veel langer? Dat kan zo veel verschil maken. Het zijn dagkoersen waar we continu op moeten inspelen, maar daarnaast willen we ook vasthouden aan onze ambities, want er breekt hoe dan ook een periode na corona aan.'

Liggen er wel plannen klaar voor alternatieven voor de campagnes van de komende maanden – met name de Boekenweek?

'Zeker. En die plannen zijn we in het licht van de ontwikkelingen voortdurend aan het bijstellen. Wat we in gedachten hebben voor het Boekenbal is alweer heel anders dan, zeg, een halfjaar geleden. Je wordt er soms tureluurs van: het steeds veranderende perspectief. We hebben voor alles meerdere scenario's liggen. Het is daarom heel lastig om definitieve beslissingen te nemen. Daar wachten we dan ook mee tot ze echt niet langer kunnen worden uitgesteld.'

Naschrift

Bij het ter perse gaan van dit nummer werd bekend dat de Boekenweek verplaatst wordt naar de zomer.

Twespraec der creaturen

Levenslessen in dialoog

Een boek dat begint met een tweegesprek tussen de zon en de maan, en eindigt met een dialoog tussen de mens en de dood – dat moet wel het hele leven omvatten. En inderdaad, dat doet de *Twespraec der creaturen*. Het is een incunabel; een boek gedrukt in de eerste halve eeuw na de uitvinding van de boekdrukkunst door Johannes Gutenberg in Mainz. De KB bezit met ruim 2200 exemplaren de grootste collectie incunabelen in Nederland, en dit boek is een van de absolute topstukken.

TEKST: MARIEKE VAN DELFT, CONSERVATOR OUDE DRUKKEN KB • FOTO'S: KB

De *Twespraec der creaturen* werd in 1481 gedrukt te Gouda door Gerard Leeu, de belangrijkste incunabeldrukker van de Lage Landen. Leeu begon zijn bedrijf in 1477. Als we bedenken dat de eerste gedateerde druk in Nederland in 1473 verscheen, is het duidelijk dat hij er vroeg bij was. Daaruit valt al een zekere ondernemingszin af te leiden. Ook zijn grote productie getuigt van een drukker die wist wat hij wilde en het experiment niet schuwde. In Leeus tijd werd voornamelijk in het Latijn gedrukt omdat er voor Latijnse teksten een gegarandeerde markt was: de kerk en de universiteiten. Leeu drukte echter vanaf het begin, naast boeken in het Latijn, ook boeken in de volkstaal, en probeerde daarmee een ander publiek te bereiken. Daarin slaagde hij met glans. Zijn bedrijf was zo succesvol, dat hij halverwege de jaren 1480 naar handelsstad Antwerpen verhuisde om een nog grotere markt te bereiken. Eén aspect van zijn drukwerk is heel opvallend: hij illustreerde veel van zijn boeken met prachtige, gestileerde houtsneden. Al deze aspecten komen terug in de *Twespraec der creaturen*: het is een boek in het Nederlands, met veel illustraties.

Dialogen

De tekst komt vermoedelijk uit Noord-Italië en circuleerde aanvankelijk in handschrift in het Latijn. Het laatste woord van de Latijnse titel, *Dialogus creaturarum moralisatus*, geeft aan dat het een boek is met een moraliserende strekking. Er staan 122 fabels in, waarin meestal twee schepselen Gods – planeten, metalen, stenen, planten, bomen, dieren en mensen – met elkaar in gesprek gaan, en daarmee een bepaalde levensles geven. Het boek is gestructureerd opgezet. De volgorde van de dialogen is grotendeels gebaseerd op de schepping van de wereld zoals die wordt verhaald in het Bijbelboek Genesis: eerst was er licht en donker, dan hemelgewelf en watermassa, vervolgens aarde, zee en planten en bomen, vervolgens de zon, maan en sterren

ter markering van de seizoenen, daarna vogels en vissen, wilde dieren, vee en kruipende dieren, en ten slotte de mens. Elke dialoog is opgezet volgens een bepaald schema. Eerst een titel waarin de schepselen worden genoemd, vervolgens een houtsnede, dan een korte introductie en de dialoog, met achteraf een bespreking van het behandelde aan de hand van de Bijbel of van grote denkers als Aristoteles en kerkvader Hiëronymus. Een overzichtelijke manier om levenslessen te lezen en te overdenken.

Levenslessen

In de inhoudsopgave staat een uitgebreidere titel waarin ook het onderwerp genoemd wordt. Naar de eerste dialoog wordt zo verwezen: 'Dat I dyalogus van die son ende die maen daer wi in warden geleert hoe dat die houaerdige menschen dicwijl vernedert warden.' Het is dus een tweegesprek tussen de zon en de maan over hovaardigheid of trots.

De zon en de maan twisten wie van hen beiden het belangrijkste is (afbeelding 1). De maan wil zich boven de zon stellen, maar de zon is het sterkst en hakt de maan in tweeën waardoor de maan steeds als hij rond is weer kleiner zal worden. De maan kiest eieren voor zijn geld en zegt dat het beter is af en toe half te zijn, dan helemaal kapot te gaan, waarna een betoog volgt over mensen die hoog willen klimmen en daardoor diep zullen vallen. En zelfs de beeldspraak hoge bomen vangen veel wind komt hier voorbij. Het is verrassend om te zien welke schepselen met elkaar in debat gaan, bijvoorbeeld goud en lood, de oever en de zee, de meermin en de onreine jongeling, de beer en de wolf, de mens en de dood (afbeelding 2 t/m 6). En steeds volgt uit het gesprek een levensles. Dankzij de heldere, gestileerde houtsneden en het eenvoudige, krachtige taalgebruik werd het boek een bestseller. Tussen 1480 en 1491, dus zowel in Gouda als in Antwerpen, produceerde drukker Gerard Leeu dit boek acht maal: vijf keer in het Latijn, tweemaal in het Nederlands en eenmaal in het Frans, waarbij hij steeds zijn succesvolle houtsneden gebruikte. Het bleek een *steady seller* in zijn fonds, en later ook in het fonds van anderen.

Herkomst onderzoek

De Nederlandse uitgave uit de KB is een prachtig exemplaar. Een groot deel van de houtsneden is met de hand ingekleurd – afbeeldingen in kleur drukken bestond toen nog niet – en dat maakt de uitgave nóg aantrekkelijker. Het boek is nog gebonden in de originele band, samen met een andere Nederlandstalige uitgave van Leeu uit 1480, *Van den leven der heiligen vaderen*. Eeuwenlang hebben deze beide teksten elkaar vergezeld. Waar het boek allemaal geweest is, kunnen we afleiden uit aantekeningen in het boek en uit secundair materiaal zoals veilingcatalogi. Het onderzoek naar de herkomst van de KB-incunabelen is ooit

begonnen door mijn voorganger Gerard van Thienen en door mij voortgezet; beiden werden wij ondersteund door stagiair(e)s. In de afgelopen jaren is het merendeel van de resultaten verwerkt in de catalogus van de KB, maar uitgebreider nog in de *Material Evidence of Incunabula*-database van het Consortium of European Research Libraries (CERL). In deze internationale database worden alle fysieke kenmerken van de onderzochte incunabelen vermeld, waardoor een belangrijke, internationale bron van onderzoek wordt opgebouwd.

Van een middeleeuws klooster naar de KB

Zo kon ook de geschiedenis van dit boek gereconstrueerd worden. Op een van de schutbladen staat 'Dit boek hoort toe den susteren van den xi dusent machden binnen Amstelredam.' De 11.000 maagden verwijzen naar de heilige Ursula. Het boek was rond 1500 dus in het Amsterdamse klooster van Sint-Ursula. Dat werd in 1585 opgeheven. Waar het boek vervolgens belandde weten we niet, maar op het laatste blad vinden we een aantekening van de Duits/Nederlandse graveur en inkleurder Frans Koerten (ca. 1600-1668). Hij schrijft in 1658 dat hij het boek voor veel geld heeft gekocht en ervoor zal zorgen dat

het niet bemorst wordt, en dat hij hoopt dat degenen die het boek hierna zullen bezitten er net zo goed voor zullen zorgen (afbeelding 7).

Koerten heeft het boek niet bemorst maar vermoedelijk wel verfraaid door een deel van de houtsneden in te kleuren. Daaronder staat dat het boek in 1863 deel uitmaakte van de bibliotheek van de firma Enschedé en dat Koertens wens tot op dat moment vervuld was – prachtig hoe met een tussenpoos van ongeveer 285 jaar zelfs voormalige bezitters met elkaar in dialoog gaan. Die bibliotheek werd in 1867 geveild bij de toen zeer bekende antiquaren Frederik Muller en Martinus Nijhoff. Door bemiddeling van de laatste kwam het boek uiteindelijk in de KB terecht, waar het nog steeds zorgvuldig wordt gekoesterd.

Verder lezen en meer zien

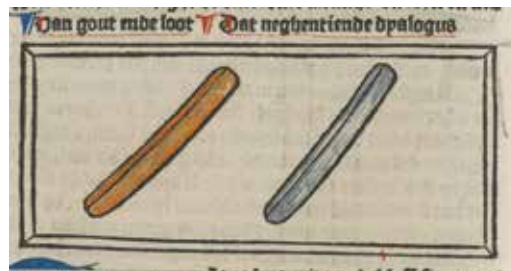
Op de website van de Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren (DBNL) publiceert Hans Rijns een afschrift van het exemplaar uit de KB met een verantwoording: <https://tinyurl.com/y36kv3s9>. Het boek is digitaal door te bladeren op de website Early European Books van ProQuest, vrij toegankelijk vanaf Nederlandse IP-adressen

1 Openingspagina met het begin van de dialoog tussen de zon en de maan.

7 Aantekening van Frans Koerten met de negentiende-eeuwse reactie daarop.

2 Dialoog tussen goud en lood.

3 Dialoog tussen de oever en de zee.

4 Dialoog tussen de meermin en de onreine jongeling.

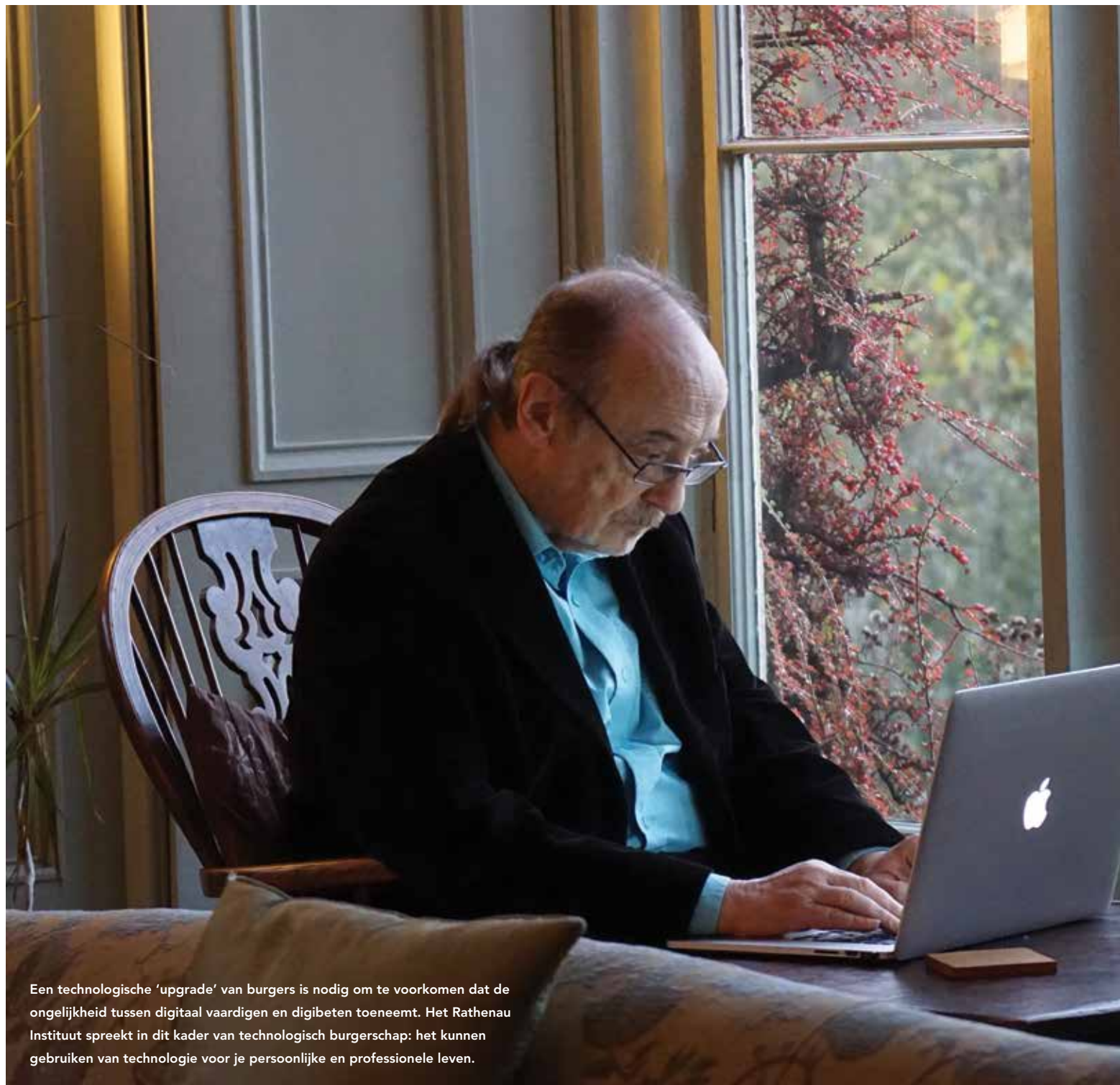
5 Dialoog tussen de os en de ezel.

6 Dialoog tussen de mens en de dood.

Publieke waarden in een digitale samenleving

Welke rol is hierbij weggelegd voor

Een technologische 'upgrade' van burgers is nodig om te voorkomen dat de ongelijkheid tussen digitaal vaardigen en digibeten toeneemt. Het Rathenau Instituut spreekt in dit kader van technologisch burgerschap: het kunnen gebruiken van technologie voor je persoonlijke en professionele leven.

de openbare bibliotheken?

Technologie brengt de samenleving in een hogere versnelling, en dat roept vragen op over de manier waarop we onze samenleving willen inrichten. Het Rathenau Instituut voor vraagstukken rond wetenschap, technologie en innovatie publiceerde meerdere rapporten over de gevolgen van de digitale samenleving en wat het 'technologisch burgerschap' noemt. De digitale werkelijkheid heeft een upgrade nodig op basis van publieke waarden zodat technologie wordt ingezet voor het verbeteren van de samenleving. Ook voor burgers is een upgrade nodig om ervoor te zorgen iedereen in gelijke mate profijt heeft van de technologische vooruitgang. Welke rol is hierbij weggelegd voor openbare bibliotheken?

TEKST: MARIANNE HERMANS EN MARJOLEIN OOMES, BEIDEN KENNISADVISEUR KB • FOTO'S: ZIE CREDITS LANGS ZIJKANT FOTO'S

De samenleving is in rap tempo gedigitaliseerd en geglobaliseerd. Internet wordt ook wel de vierde industriële revolutie genoemd. Inmiddels evolueren we richting een super smart society 5.0. Techniek geeft vorm aan hoe we handelen en de wereld begrijpen. Techniek verbindt ons met de wereld om ons heen. Desalniettemin lopen regelgeving en beleid achter op de snelheid van deze technologische innovaties. Daardoor komen democratische waarden onder druk te staan. Waarden als autonomie, transparantie en privacy zijn van wezenlijk belang voor het functioneren van een democratie. Juist die waarden zouden door het klakkeloos implementeren van technologie in het gedrang kunnen komen.

Nieuwe werkelijkheid

In een digitale wereld werken dingen anders dan in de werkelijkheid zoals we die voorheen kenden. Privacy, bijvoorbeeld, was vooral het idee dat achter je voordeur niemand meekijkt, maar ook dat je je in de publieke ruimte, op straat, vrij kunt bewegen zonder dat al je bewegingen en tussenstops gevolgd worden en gebruikt om je de volgende keer een bepaalde kant op te sturen. En toch vinden we het in de online wereld vrij normaal dat over al onze bewegingen, onze vragen en onze aankopen gegevens worden bijgehouden. Gegevens waarvan we niet eens helder hebben waaróm ze verzameld worden, door wie, en aan wie ze worden doorgegeven. Met alle bewegingen die we maken, alle aankopen die we doen, elk bericht dat we aanklikken, laten we

Foto: Beth Macdonald / Unsplash

gegevens achter. De berg aan ongestructureerde gegevens, die leiden tot onnavolgbare datastromen, noemen we big data.

Meer toepassingen van AI

Met de opkomst van big data lijkt de toepassing van AI eveneens in een stroomversnelling te zijn geraakt. Om iets van deze gegevensbrij te kunnen maken, vertrouwen we op het gebruik van slimme algoritmes om patronen en verbanden te vinden die we met het blote oog niet meer zien.

Algoritmes laten ons de wereld op een nieuwe manier begrijpen. Hoewel het soms klinkt als science fiction, is AI overall om ons heen: denk aan algoritmes die de prijs van een overnachting bepalen, de aanbevelingen voor het kijken van bepaalde series, speciale aanbiedingen op basis van je zeer persoonlijke voorkeuren, de spamfilters in je mailbox et cetera.

Uitvergrooten van menselijke zwakheden

AI wordt toegepast op steeds meer terreinen, van zorg tot handhaving, van cultuur tot rechtspraak. Het inzetten van AI helpt om processen beter te laten verlopen, maar het gaat nog lang niet altijd goed. Het is duidelijk dat AI de tekortkomingen van mensen, zoals een bepaalde vooringenomenheid en selectieve waarneming, kan uitvergrooten en scheeftrekken. Denk aan de discriminerende sollicitatierobot van Amazon, of aan Microsofts chatbot Tay, die binnen een dag transformeerde in een twitterbot vol racistische, seksistische uitlatingen. Uit het oogpunt van

inclusiviteit moeten we ervoor zorgen dat de algoritmes die we gebruiken niet alleen op de goede manier zijn ontworpen, maar vooral dat ze goed zijn ingebed in de praktijk.

Governance versterken

Langzaam ontstaat het besef dat we met z'n allen, overheid, toezichthouders, bedrijfsleven en burgers, moeten nadenken over de samenleving die we willen. Hoe we daarbij omgaan met de gevolgen van dataficering, de keuzes die gemaakt worden, automatische beslissingen op basis van data. In het rapport Opwaarderen. Borgen van publieke waarden in de digitale samenleving (Kool et al., 2017) worden de fundamentele vragen uiteengezet die de digitalisering van de samenleving oproept. Het Rathenau Instituut doet hiermee een oproep om de governance over maatschappelijke en ethische aspecten van digitalisering te versterken.

Technologisch burgerschap

Een technologische 'upgrade' van burgers is nodig om te voorkomen dat de ongelijkheid tussen digitaal vaardigen en digibeten toeneemt. Het Rathenau Instituut spreekt in dit kader van technologisch burgerschap: het kunnen gebruiken van technologie voor je persoonlijke en professionele leven. Dat gaat behalve om de vaardigheden om technologie toe te passen, vooral over weerbaarheid, en over bewustwording van de werking van technologie en sociale media. Het gaat ook over de kaders waar-

Foto: Glen Carrie / Unsplash

Een technologische 'upgrade' van burgers is nodig om te voorkomen dat de ongelijkheid tussen digitaal vaardigen en digibeten toeneemt. Het Rathenau Instituut spreekt in dit kader van technologisch burgerschap: het kunnen gebruiken van technologie voor je persoonlijke en professionele leven.

binnen burgers en professionals mogen meepraten over ontwerp en gebruik van technologie.

Immersieve technologie

Met de doorbraak van immersieve technologieën gaat de digitale samenleving een nieuwe fase in. De fysieke en digitale wereld raken door deze technologieën nog verder met elkaar verknoot. Nu gaat het debat nog over privacy en veiligheid, maar virtual en augmented reality, spraaktechnologie en gezichtsherkenning maken tal van nieuwe toepassingen mogelijk. Dat heeft vele voordelen, maar we weten nog niet zo goed welke gevolgen de vermenging van de 'echte' wereld met de virtuele wereld (mixed reality) heeft voor ons gedrag, voor de manier waarop we met elkaar omgaan en informatie tot ons nemen. En wat zijn de gevolgen voor waarden als gelijke behandeling, menselijke waardigheid en ongelijke machtsverhoudingen? Behouden we zoiets als het 'recht' op menselijk contact? Of het recht om niet gevolgd en gemanipuleerd te worden?

Ontwerpeisen aan de samenleving

De urgente maatschappelijke en politieke vragen die dit oproept, zijn voor het Rathenau Instituut aanleiding geweest voor het opstellen van een nieuw manifest, waarin tien ontwerpeisen zijn opgesteld aan de digitale samenleving van morgen (2020). Hierin zijn aandachtsgebieden benoemd die centraal zouden moeten staan in het ontwerp van de digitale samenleving van morgen, bijvoorbeeld de mogelijkheid om anoniem te blijven, controle over de eigen virtuele identiteit, weten of iets nep is en bescherming tegen manipulatie en beïnvloeding.

De rol van de bibliotheek

Zien bibliotheken voor zichzelf een rol in deze ontwikkelingen? Het is hun taak om toegang te bieden tot informatie en persoonlijke ontwikkeling. Dat doen ze onder meer door mensen toe te rusten met de juiste vaardigheden. In de huidige tijd houdt dat onder meer in dat ze burgers bewust maken van rechten en risico's door aandacht te besteden aan basale kennis van technologische ontwikkelingen en AI. Sommige bibliotheken doen dat al door bijvoorbeeld de Nationale AI-cursus (ai-cursus.nl) in de bibliotheek aan te bieden. Of door via debat en exposities te laten zien van wat er speelt en wat er op het spel staat. Een mooi voorbeeld van een educatief project waarmee bibliotheken burgers helpen om grip te krijgen op hun digitale privacy is de Data Detox kit van Fers (data-detox.nl). Mensen worden hiermee in een achtdaagse 'kuur' bewuster gemaakt van hun digitale identiteit en privacy.

Bewust van de eigen rol

Bibliotheken zouden ook hun eigen rol kritisch mogen bezien. Hoe kunnen de privacy en anonimiteit van bezoekers gewaarborgd blijven? Welke data worden verzameld en waarvoor? Hoe ervoor te zorgen dat de publieke ruimte een publieke ruimte is en blijft, met oog voor pluriformiteit en inclusiviteit? Het manifest met ontwerpeisen van het Rathenau Instituut kan helpen om het gesprek hierover te voeren. Ook kunnen bibliotheken zich verdiepen in het gedachtegoed van netwerken zoals Public Spaces, een coalitie die werkt aan een nieuw internet waarin het belang

van burgers voorop staat, en niet het winstbejag van bedrijven of politieke controle van overheden.

Programma Digitaal Burgerschap

Om bibliotheken verder toe te rusten voor hun rol in de digitale samenleving is in januari het startschot gegeven voor een nieuwe programmalijn rondom Digitaal Burgerschap. Dit programma wordt vormgegeven door KB, SPN en bibliotheken, met financiering van Stichting PICA. De doelstelling is om bij te dragen aan gelijke kansen van burgers en het vermogen van burgers om zich kritisch, gelijkwaardig en creatief te kunnen manifesteren in de digitaliserende wereld (Balk et al., 2021). Dat gebeurt onder andere door nieuwe producten, instrumenten en activiteiten te ontwikkelen voor zowel kwetsbare als vaardiger burgers, jong en oud (www.bibliotheeknetwerk.nl/digitaal-burgerschap). We voorzien dat openbare bibliotheken een grote rol gaan spelen in het vormgeven van digitaal burgerschap. Wat we betoogd hebben in dit artikel zal een vervolg krijgen in programma's en activiteiten, én in een reeks artikelen waarvan dit het eerste is. We hopen hiermee een aanzet te hebben gegeven om met elkaar het gesprek hierover aan te gaan. Wordt vervolgd!

Naschrift

Dit artikel is een bewerking van het artikel Publieke waarden en technologisch burgerschap uit het Dossier Digitaal Burgerschap op Bibliotheekinzicht.nl. Het onderwerp stond centraal tijdens een van de drie verdiepingssessies op het Nationale Bibliotheekcongres waarin Linda Kool (themacoördinator Digitale Samenleving, Rathenau Instituut) en Valerie Frissen (directeur SIDN fonds en bijzonder hoogleraar Digital Technologies & Social Change) zich buigen over de rol van bibliotheken in de digitale samenleving en het belang van publieke waarden. Een (video)verslag van de sessies is te vinden op www.bibliotheeknetwerk.nl/onderzoek/webinars.

Bronnen

- Balk, H., Debeij, J., Meijer, G., Oomes, M., Toonen, M. & Verheijen, N. (2021). Plan van aanpak kwartiermaken Pica-programmalijn Digitaal Burgerschap in 2021. Via www.bibliotheeknetwerk.nl, geraadpleegd op 25-1-2021.
- Est, R. van & Gerritsen, J. (2017). Human Rights in the Robot Age. Challenges Arising from the Use of Robotics, Artificial Intelligence, and Virtual and Augmented Reality. Den Haag: Rathenau Instituut.
- Kool, L. (2020). Publieke waarden en de slimme stad. Via www.platform31.nl, geraadpleegd op 8-1-2021.
- Kool, L., Timmer, J., Royakkers, L. & Est, R. van (2017). Opwaarderen. Borgen van publieke waarden in de digitale samenleving. Den Haag: Rathenau Instituut.
- Public Spaces Manifesto. Via www.publicspaces.net, geraadpleegd op 25-1-2021.
- Rathenau Instituut (2020). Rathenau Manifest. Stel nu 10 ontwerpeisen aan de digitale samenleving van morgen. Geraadpleegd op 8-1-2021.
- Waag Society (2019). Datasamenleving en democratie. Via waag.org, geraadpleegd op 8-1-2021.

Marchien Brons, pensionerend directeur de Bibliotheek Emmen 'Ik ben nog steeds een manus van alles'

Als jong meisje kwam ze binnen na het voltooien van de toenmalige Bibliotheek- en documentatieacademie in Groningen. Haar eerste baan bij de Bibliotheek Emmen was die van assistent-bibliothecaris. Sinds 2007 is ze directeur-bestuurder. Sinds haar start in 1975 zijn we ruim 45 jaar verder, en gaat Marchien genieten van haar pensioen. Haar afscheid was op 4 februari. Als opvolger is Nicole Stiekema benoemd die sinds 2017 werkzaam is bij de Bibliotheek Emmen als beleidsadviseur Strategie & Innovatie. (Zie ook de rubriek Kort nieuws.)

TEKST: ANNE VAN DEN DOOL • FOTO'S: HILDE VAN DER HORST-DE JONG

Hoe is het om in deze tijd afscheid te nemen van de bibliotheek?

Natuurlijk is het gek om te stoppen als directeur op een moment waarop het bedrijf niet werkt zoals het zou moeten. Onze afhaalservice loopt en er zijn collega's op kantoor, maar niet op hetzelfde moment. Af en toe drinken we in het biebcafé op grote afstand van elkaar een kopje koffie, maar daar blijft het bij. De bibliotheek voelt nu toch als een wat *unheimliche* plek. Toch heb ik niet getwijfeld of ik langer wilde blijven. Mijn pensioendatum, 1 februari, stond al een hele tijd in de agenda. Ik wil processen ook niet langer ophouden: ik neem nu geen grote beslissingen meer, maar verwijs al veel naar mijn opvolger. Ik heb veel vertrouwen in haar: ze werkt hier sinds 2017 als beleidsadviseur. De laatste maanden hebben we intensief met elkaar opgetrokken. Dat inwerkproces ging goed, ondanks de coronamaatregelen: natuurlijk iets meer digitaal dan we normaal zouden doen, maar dat leverde geen problemen op. Ook hebben we net een certificeringstraject achter de rug, met een mooi certificeringsrapport als resultaat. Door dat traject maakte mijn opvolger direct kennis met alles wat bij het directeurschap komt kijken. Wel hebben we te kampen met een aantal andere uitdagingen. Zo is ons managementteam de afgelopen maanden in rap tempo gekrompen. Een collega is in augustus met pensioen gegaan, een ander is afwezig door ziekte. Daarnaast zijn we bezig met een fusie met de Kunstbeweging, een organisatie waarmee we al veel samenwerken, en die zelfs bij ons in huis zit. Maar toch: het is een flinke overgang. Toch laat ik de bibliotheek met een gerust hart achter. Niet alleen de certificeringscommissie is positief over ons handelen, ook medewerkers zijn blij, lieten ze vorig jaar in een tevredenheidsonderzoek weten. Ook de relatie met de gemeente is goed; dat is ook wel eens anders geweest. We staan er mooi voor. Ik kijk met veel trots terug.

Hoe is je loopbaan verlopen? Hoe kwam je in de bibliotheeksector terecht?

Op mijn werkkamer heb ik een bordje hangen met de tekst 'Bibliofiel sinds 1958'. Ik ben geboren in 1954 als dochter in een boerenfamilie en werd op mijn vierde lid van de lokale bibliotheek in Veenoord, vlak bij Emmen. Ik kwam tijdens mijn jeugd graag in de bibliotheek.

Op een gegeven moment moest ik een studiekeuze maken. Als scholier werkte ik bij de lokale boekhandel. Die plek sprak me aan vanwege beide delen van het woord: niet alleen het boek, maar ook de bijbehorende handel. Ik stond op het punt om me in te schrijven voor de Frederik Muller Academie, waar je de kneepjes van het boekhandelsvak kon leren, toen de boekhandel waar ik werkte failliet ging. Ook was daar eigenlijk geen droog brood in te verdienen.

Toen bracht iemand mij op het idee om bij de bibliotheek te gaan werken. Hoe gek dat nu ook mag klinken, toen had ik er nog niet eerder bewust bij stilgestaan dat ook bibliothecaris een vak is. Ik ben in Groningen de tweejarige opleiding tot assistent-bibliothecaris gaan volgen, met stages in de bibliotheek in Emmen en het Groninger Museum. Tegen het einde van mijn opleiding kwam in Emmen een vacature beschikbaar voor assistent-bibliothecaris op de catalogusaflevering. Ik dacht dat ik geen kans zou maken omdat ik nog niet eens afgestudeerd was, maar in de omgeving bleek niemand te vinden die deze taak kon oppakken. En zo kreeg ik mijn eerste baan bij de bibliotheek.

Toen ik binnenkwam, bleek deze functie echter al vervuld. Ik was twintig, en stelde daar toen geen vragen over, maar een beetje gek is het wel. In plaats daarvan werd ik een manusje van alles. In die functie heb ik het hele bedrijf doorkruist: van de nevenvestigingen tot de bibliobus, van het archiveren tot het invallen voor

Marchien poseert voor twee schilderijen gemaakt door haar nichtje. Op de schilderijen staan haar grootouders afgebeeld. In haar hand houdt ze trots de certificering van het CBCT vast.

zieken. Destijds vond ik het niet altijd even leuk, maar ik heb er veel van geleerd.

Hoe zette je de stap naar een leidinggevende functie?

Na een paar jaar kwam er werk op de afdeling voor catalogi- en boekverwerking vrij. Ik werd direct hoofd van de afdeling. Sindsdien heb ik allerlei verschillende functies vervuld: van hoofd van de buitendienst, collectioneur en programmeur tot verantwoordelijke voor de jeugd afdeling. Als ergens problemen ontstonden, door ziekte of anderszins, kreeg ik de vraag het op te lossen. Ook vervulde ik een aantal keren de functie van waarnemend directeur, wanneer er problemen waren binnen de directie. Twee van mijn voorgangers zaten in een conflict met het bestuur. Het was nooit mijn ambitie om bestuurder te worden, maar soms rolt de bal nu eenmaal een bepaalde kant op.

Sinds 2007 ben ik de vaste directeur. Ik vind het een fantastische baan. Ik kan de voorwaarden scheppen waardoor anderen hun werk goed kunnen doen. Bij al mijn vorige functies voelde ik na een tijdje de behoefte om iets anders te gaan doen. Deze baan is zo veelzijdig dat ik die onrust niet voelde. Natuurlijk zag ik ook wel eens tegen iets op; jaarverslagen zijn bijvoorbeeld niet mijn grootste hobby. Van bouwprojecten word ik daarentegen wel heel warm. We hebben net nog een prachtige nieuwe vestiging geopend in Nieuw-Amsterdam. Ook dat hoort bij mijn werk, terwijl niemand dat associeert met het beroep van bibliothecaris. Die pure vorm van het vak voer ik al jaren niet meer uit: dat laat ik aan mijn deskundige collega's over.

Wat is voor jou als directeur de meerwaarde van de klassieke bibliotheekopleiding geweest?

Ik ben opgeleid in een tijd dat de computer nog niet bestond. Ik heb nog streepjescodes leren ontleden – kennis waaraan je nu werkelijk niets meer hebt. Binnen een nieuwe bibliotheekopleiding zou vooral de focus moeten liggen op de positie van de bibliotheek in de maatschappij en de samenwerkingen die we met partners aangaan. Dat vraagt om een brede kennis waarbij je van veel zaken verstand hebt, zonder al te veel de diepte in te gaan. Alleen dan kun je je inleven in je gesprekspartners, zoals het onderwijs, welzijn en de gemeente, en zorg je ervoor dat je niet door hen van tafel wordt geveegd. Mijn opvolger heeft geen bibliotheekopleiding gevolgd, maar ziet gelukkig wel de waarde van het klassieke bibliotheekwerk. We zijn binnen onze organisatie volop bezig met vernieuwing, maar die klassieke functie blijft de kurk waarop we drijven. Wat onderscheidt ons anders van een willekeurige organisatie? Soms maak ik me zorgen om het massale vertrek van mijn generatie, en daarmee van de kennis van de klassieke invulling van het bibliotheekwerk. We hebben de laatste tijd aardig wat nieuw personeel in dienst genomen. Zij missen dan net een stukje dat door alle mbo-modules die nu op de markt zijn niet kan worden opgevuld. We proberen dat op te lossen door opvolgers langere tijd met hun voorgangers te laten meelopen, zodat voldoende kennisoverdracht van het klassieke bibliotheekwerk kan plaatsvinden. En toch: soms wordt het wat te breed in bibliotheekland. We willen ieder probleem aanpakken, maar dat kan nu eenmaal niet. Daarom hebben we nu heldere

programmalijnen ontwikkeld. En we zouden vaker moeten stilstaan bij de effecten die we met onze programma's bereiken en op basis daarvan onze keuzes maken.

Hoe zou je je leiderschapstijl typeren?

In aanloop naar mijn vertrek hield iemand een toespraak voor mij, die mij als volgt typeerde. 'Je laat iedereen in zijn waarde,' zei hij, 'door iedereen aan bod te laten komen. Ook straal je een bepaalde rust uit, zelfs in lastige tijden.' Daar kon ik me wel in vinden, al is het vanbinnen soms echt niet zo rustig. Ik wil collega's de ruimte geven om zich in hun werk zelfstandig te ontplooiën, maar natuurlijk moeten er wel resultaten zijn. Teamwerk is voor mij belangrijk: in je eentje bereik je veel minder.

Als ik beginnende bibliothekdirecteuren een tip zou moeten geven, zeg ik: begin met luisteren. Beschouw eerst, denk eerst na. Van mij zul je niet snel een overhaast getypte boze mail in je inbox vinden. Eerst tot tien tellen, denk ik dan. In feite heb ik nog steeds de rol waarin ik ooit begon: die van manusje van alles. Ik ben nu een manus geworden, zeg ik soms gekscherend. Ik zie wel veel en soms moet ik daarbij mijn best doen om anderen niet voor de voeten te lopen. Marchien ziet altijd alles, zeggen collega's af en toe. Met sommige collega's ben ik opgegroeid – alleen ben ik directeur geworden en zijn zij dat niet. Dat zorgt voor nieuwe verhoudingen, en dat kan soms botsen. Toch heeft dat nooit tot grote problemen geleid. Ik ben geen type dat het conflict opzoekt. Je moet altijd naar elkaar blijven luisteren.

Ben je meer een denker of een doener?

Het mag klinken alsof ik een denker ben, maar ik ben ook wel heel erg van de resultaten en het doorpakken. Een voorbeeld: wij hebben twee bibliobussen, die vanwege de coronamatregelen op dit moment stilstaan. Ze hebben al een tijdje onderhoud nodig: zowel de buiten- als de binnenkant moet worden opgeknapt. In zo'n geval wil ik meteen slagvaardig handelen: ik stem even af met collega's, vraag een offerte aan en accordeer die, zodat de bussen in orde zijn als ze straks weer op pad mogen. Je hoeft niet altijd eindeloos over dingen te doen.

Op welke prestatie ben je het trotst?

In Klazienaveen staat een prachtige nieuwe school voor voortgezet onderwijs. Toen mij ter ore kwam dat er nieuwbouw kwam voor deze school, dacht ik: daar moeten wij als bibliotheek bij zijn. Het hele proces werd stilgelegd terwijl alle tekeningen al klaar waren. In twee weken tijd heb ik een schitterende bibliotheeklocatie in het plan weten te manoeuvreren. En met succes: de school heeft aantoonbaar betere resultaten op het gebied van lezen en schrijven. In die twee weken moest ik alles uit mijn handen laten vallen, maar het is het zeker waard geweest. Het is misschien wel het mooiste bouwproject uit mijn carrière.

Heb je nooit verlangd naar een andere organisatie dan de bibliotheek?

Lang geleden, toen ik eind twintig was, heb ik een korte periode gehad waarin ik even geen lol meer in het werk had. Toen ben ik stappen gaan zetten om een horecazaak te beginnen: ik ben

een opleiding gaan doen en had zelfs al een pand op het oog. Op het laatste moment heb ik me toch teruggetrokken, omdat ik de onzekerheid niet zag zitten. Ik had een vaste baan, terwijl mijn toenmalige man een eigen bouwbedrijf runde, met de bijbehorende wisselingen in inkomsten. Maar zo'n ervaring is nooit voor niets: het heeft wel geresulteerd in een mooi biebcafé. Het bedrijf van mijn man zorgde er ook voor dat we aan dit gebied gebonden waren. Binnen dit veld is in de bibliotheeksector niet veel anders te doen, op het werk bij de POI na. Ik heb wel eens rondgekeken, maar de bibliotheek van Emmen blijft het leukst. We bevinden ons in een flinke stad van ruim honderdduizend inwoners, waarin veel werk te verrichten valt op het gebied van laaggeletterdheid en werkloosheid. Ik heb me hier nooit hoeven te vervelen.

Hoe kijk je naar je pensionering?

Ik heb er een dubbel gevoel bij. Ik heb altijd veel gewerkt en dus minder tijd gehad voor hobby's. Ik houd van theater, musea en reizen. Nu ik daar de tijd voor heb, zijn de mogelijkheden zeer beperkt. Wel krijg ik de komende periode veel tijd om boeken te lezen – daar heb ik zin in. Maar toch: mensen zijn sociale wezens, en ik zeker. Ik ga het contact met mijn collega's dus zeker missen. De afgelopen maanden verliep dat contact veelal digitaal. In die zin heb ik een zachte landing gekregen. Ik was eigenlijk van plan om na mijn pensioen een tijdje naar Zuid-Amerika te gaan,

en rond te reizen in onder meer Peru en Argentinië. Dat moet nu even op zich laten wachten. Toen de eerste lockdown inging, zaten mijn partner en ik in de Verenigde Staten. In een paar dagen ging alles dicht. De straten waren uitgestorven. We zijn toen eerder teruggekomen, ook uit zorg dat het later niet meer zou kunnen. De komende tijd stap ik dus niet zo snel meer in het vliegtuig. Deze zomer pakken we de auto en trekken we Europa in, verwacht ik. Ook hier is nog zo veel te zien.

Hopelijk lukt het me de komende tijd beter om me op een boek te concentreren. Voorheen kwam het werk er vaak tussendoor. Ik wil graag weer meer Nederlandse literatuur gaan lezen – nieuwe boeken, maar ook klassiekers, zoals *I.M.* van Connie Palmen. Van de serie, die tussen kerst en oud en nieuw op televisie werd uitgezonden, was ik erg onder de indruk.

Mijn partner zoekt vaak de films uit. De laatste tijd weet hij me ook steeds meer te verleiden tot series als *The Queen's Gambit* en *The Crown*. Samen kijken en er naderhand over praten geeft een grote meerwaarde. Verder houden we allebei erg van muziek. Normaliter gaan we graag samen naar concerten. Vooral Americana bekoort ons. We hebben eens een reis gemaakt langs alle muzieksteden van de Verenigde Staten: New Orleans, Memphis, Nashville. En ik werk graag in de tuin, waar kippen rondscharrelen die 's ochtends kakelen dat ze voer willen. Wij eten alleen hun eieren. En verder genieten we van onze kinderen en ons kleinkind. Voor dat alles krijg ik nu meer tijd.

Marchien Brons: 'Iemand bracht mij op het idee om bij de bibliotheek te gaan werken. Hoe gek dat nu ook mag klinken, toen had ik er nog niet eerder bewust bij stilgestaan dat ook bibliothecaris een vak is.'

Een eeuw beleid in vogelvlucht

In maart is het precies honderd jaar geleden dat bibliotheken voor het eerst rijkssubsidie ontvingen. In de tussengelegen eeuw gebeurde er veel: van economische crises tot de Tweede Wereldoorlog, van de verzuiling tot de komst van internet. Vele vernieuwingen, wetten, adviezen en convenanten volgden elkaar op en vormden het stelsel dat we nu kennen. Een stelsel dat aan het begin staat van een nieuwe fase in het bibliotheekbeleid.

TEKST: MARJOLEIN OOMES, KENNISADVISEUR KB EN ANNE VAN DEN DOOL
ONDERZOEKSREDACTEUR KB • INFOGRAPHIC: CARLIEN KEILHOLTZ

Al voor de toekenning van de eerste vormen van rijkssubsidie kent Nederland instellingen waar men boeken kon lezen en lenen. Vanaf de tweede helft van de achttiende eeuw ontstaan uit de reeds bestaande leeszalen de eerste volksbibliotheken, bedoeld om ook lagere klassen kennis te laten nemen van het geschreven woord. De openbare bibliotheek, die vanaf het einde van de negentiende eeuw ontstaat, is bedoeld voor iedereen, ter ontwikkeling én ontspanning. Om die doelen waar te maken, moeten publieke middelen zorgen voor een stevige financiële basis, aldus de voorvechters van de openbare bibliotheek.

Start rijkssubsidie

Toch gaat dat nog niet zo gemakkelijk. De sterk verzuilde politiek is allesbehalve eensgezind over de openbare leesgelegenheden. Zo vrezen katholieken en antirevolutionairen voor de verderfelijke invloed van boeken op de gewone lezer. Desalniettemin ontvangt de bibliotheek van Rotterdam in 1907, na een langdurig politiek debat, voor het eerst – eenmalig – substantiële subsidie van de gemeentelijke overheid. Utrecht, Dordrecht, Groningen, Leeuwarden en Den Haag volgen al snel. Toch wordt pas in 1921 in een ministeriële regeling een structurele subsidieverstrekking vastgelegd. Er komen algemene en bijzondere openbare leeszalen, die toegankelijk dienen te zijn voor iedereen. Vooral voor de eerste categorie gelden religieuze en politieke onpartijdigheid van bestuur en collectie als belangrijkste voorwaarde. De bijzondere openbare leeszalen mogen in het sterk verzuilde Nederland hun religieuze signatuur behouden.

Tegenspoed door economische crises en oorlog

Door economische tegenslagen komt de uitbreiding van het bibliotheekstelsel in de jaren dertig tot een stagnatie. De subsidie moet omlaag en bibliotheken zien zich genoodzaakt de contributie te verhogen. De Tweede Wereldoorlog die daarop volgt zorgt voor extra uitdagingen: gebouwen en collecties worden verwoest

en materialen die door de bezetter niet worden goedgekeurd, worden verwijderd. Opmerkelijk is wel dat ondanks deze tegenslagen het gebruik van de bibliotheek tijdens deze periode blijft stijgen.

Na het einde van de oorlog keert de verzuiling terug en raakt de sector verdeeld tussen confessionele en algemene besturen. Die situatie duurt tot de jaren zestig, wanneer door ontzuiling de spanningen tussen verschillende gezindten verminderen. Door fusies van bibliotheken van beide stromingen verdubbelt het aantal openbare bibliotheekorganisaties en -filialen. Een flinke toename van de collecties, uitleningen en ledenaantallen is het gevolg.

Drielaags bibliotheekstelsel

Vanuit de wens in de landelijke politiek om de rijkssubsidievoorwaarden uit 1921 te vervangen, wordt vanaf 1966 gewerkt aan een eerste bibliotheekwet. Deze treedt in 1975 in werking en deelt het stelsel voor het eerst op in drie lagen: een lokale, provinciale en landelijke laag. Samen dienen deze onder meer te zorgen voor een centrale catalogus, collectievorming, bibliotheekwerk voor speciale groepen en automatisering. Mits aan een aantal voorwaarden wordt voldaan, stelt het rijk gemeenten en provincies een subsidie ter beschikking voor de uitvoering van die taken. Al vrij snel komen de overheidsuitgaven echter onder druk te staan door economische tegenspoed en ontstaat de wens om de verantwoordelijkheid voor het bibliotheekwerk te decentraliseren. Met de inwerkingtreding van de Welzijnswet wordt die transitie in 1987 een feit. De gemeenten zijn vanaf dat moment hoofdverantwoordelijk voor het bibliotheekwerk. Dit blijft zo wanneer in 1993 het landelijke cultuur- en dus ook bibliotheekbeleid van welzijn naar onderwijs verschuift. Bibliotheken zijn vanaf dat moment onderdeel van de Wet op het specifiek cultuurbeleid.

Ontlezing en vernieuwing

In de jaren tachtig en negentig doemt een nieuwe uitdaging voor bibliotheken op: de tijd die Nederlanders besteden aan lezen wordt steeds meer verdrongen door de televisie. En ook de komst van internet doet inzien dat de traditionele lees- en informatiefunctie van bibliotheken wel eens flink kan veranderen. Om te zorgen voor meer slagkracht om deze uitdagingen aan te kunnen, pleit de Raad voor Cultuur in 1998 voor een herstructurering van het bibliotheekstelsel. Dat advies wordt ter harte genomen en in 2001 wordt gestart met het samenvoegen van de openbare bibliotheken tot grotere eenheden: basisbibliotheken. De taakverdeling tussen de drie overheidslagen – rijk, provincies en gemeenten – wordt vastgelegd in het Koepelconvenant herstructurering openbaar bibliotheekwerk. Een meer inhoudelijke omschrijving van de taak van bibliotheken wordt in 2005 uitgewerkt in de Richtlijn voor basisbibliotheken. Hierin worden vijf

taakgebieden tot kern van het bibliotheekwerk benoemd: kennis & informatie, ontwikkeling & educatie, lezen & literatuur, kunst & cultuur en ontmoeting & debat. De vijf kernfuncties, zoals we die ook nu nog kennen, zijn een feit.

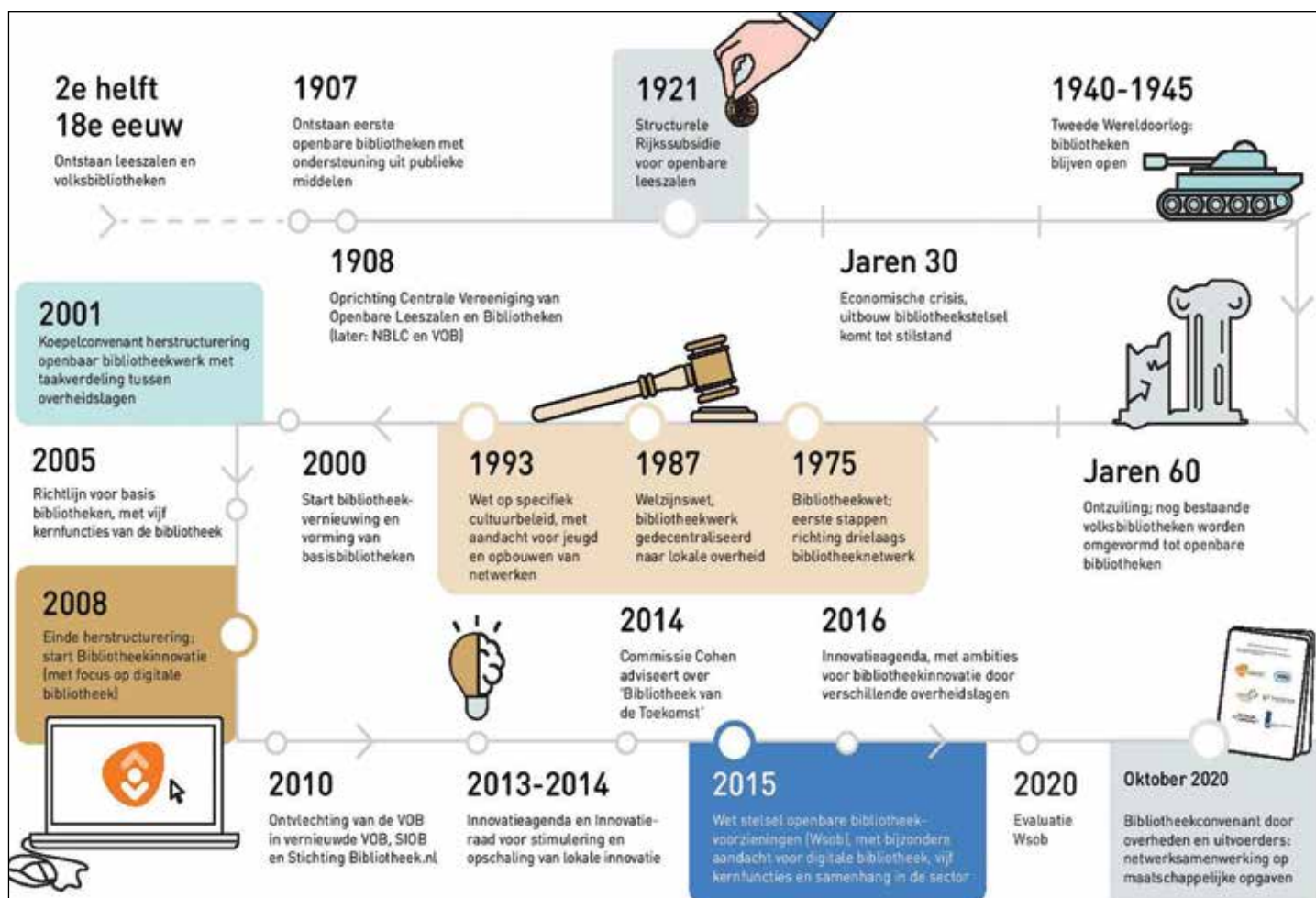
Innovatie

In 2008 komt de grondige herstructurering van het bibliotheekstelsel ten einde. Van de oorspronkelijke vierhonderd bibliotheken zijn er dan nog zo'n 180 over. Om de sector naast meer daadkracht ook meer innovatiekracht te geven, stelt het ministerie extra middelen ter beschikking die kunnen worden besteed aan vernieuwing in de sector en het inrichten van een landelijke digitale infrastructuur. De verantwoordelijkheid voor die taken wordt neergelegd bij twee organisaties: een regieorganisatie (Sectorinstituut Openbare Bibliotheken) en een uitvoeringsorganisatie (Stichting Bibliotheek.nl). Afspraken over de rolverdeling tussen deze en andere overheidslagen worden vastgelegd in het Bibliotheekcharter 2010-2012. Pas in 2015 worden de verschillende verantwoordelijkheden wettelijk verankerd met de inwerkingtreding van de Wet stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen (Wsob). De taken die voorheen werden uitgevoerd door Bibliotheek.nl en het Sectorinstituut worden met deze wet

ondergebracht bij de Koninklijke Bibliotheek.

Maatschappelijke opgaven centraal

Immiddels is het 2021 en zijn er honderd jaar voorbij sinds de Rijksoverheid startte met (gedeeltelijke) financiering van het openbare bibliotheekstelsel. Na een bewogen eeuw staan we aan het begin van een nieuwe fase in het bibliotheekbeleid. Het Bibliotheekconvenant, dat in september 2020 werd bekrachtigd, moet dit jaar resulteren in een gezamenlijke Netwerkagenda. Daarin werken partijen en overheden aan een concrete uitwerking van hun rollen en verantwoordelijkheden binnen het bibliotheekstelsel. Geen nieuw initiatief, maar wel een met nieuwe uitgangspunten. Zo wordt niet zozeer gepleit voor een herinrichting van het stelsel, maar voor versterking van de bestaande structuur. Daarnaast is het convenant meer dan voorheen inhoudelijk gedreven: drie maatschappelijke uitdagingen – een geletterde samenleving, participatie in de informatiesamenleving en een leven lang ontwikkelen – vormen het uitgangspunt van de afspraken die partijen met elkaar maken. De tijd zal leren hoe succesvol partijen daarin zijn en welke nieuwe ontwikkelingen een stempel zullen drukken op de inrichting van het stelsel en het beleid dat daaraan ten grondslag ligt.

Beleids historie van de openbare bibliotheek

De jongen, de mol, de vos en het paard door Charlie Mackesy (2020*) ‘Zo toegankelijk en mooi dat ik het regelmatig herlees’

De schrijver is dankbaar dat jij als lezer begint met het lezen van het voorwoord, want hij slaat het zelf regelmatig over en begint vaak in het midden van een boek. Het is voor hem bijzonder dat hij überhaupt een boek is gaan schrijven, want hij is niet goed in het lezen ervan. Hij heeft illustraties nodig, plaatsen om te verblijven in een zee van woorden. Wanneer hij schreef, vroeg hij zich regelmatig af waarom hij het deed. Het paard antwoordt: ‘Iedereen doet ook maar wat.’ De schrijver hoopt dat het boek je kan aanmoedigen om moedig te leven met meer liefde en vriendelijkheid voor jezelf en voor anderen, en om hulp te vragen als dat nodig is, wat altijd dapper is om te doen. Het boek is voor iedereen, of je nu tachtig of acht bent. Je hoeft het boek niet netjes te houden. Schrijf erin, vouw hoekjes om en laat het beduimd achter.

De verhalen en illustraties gaan over een jongen, een mol, een vos en een paard. De jongen is alleen wanneer de mol voor het eerst verschijnt. Ze spenderen samen tijd in de wildernis. De wildernis is een beetje als het leven, beangstigend soms, maar ook mooi. Als ze aan het wandelen zijn, ontmoeten ze de vos. Het is niet eenvoudig om een vos te ontmoeten als je een mol bent. Gevaarlijk! De jongen zit vol vragen; de mol is dol op taartjes, maar realiseert zich halverwege dat een omhelzing eigenlijk veel fijner is, omdat die langer blijft. De vos is vooral stil en op zijn hoede, omdat hij door het leven getekend en gekwetst is. Dat is herkenbaar voor mij. De vos is ook wat onzeker om te praten, maar hij wordt bevestigd in zijn eigenwaarde door de mol en de jongen die zeggen dat alleen al het feit dat hij er is fijn is. Het paard is het grootst en bezit veel wijsheid. De hoofdpersonen zijn allemaal anders, net als wij, en allemaal hebben ze hun eigen zwakte en kracht.

De avonturen spelen zich af in de lente, waarin het op het ene moment sneeuwt en op het andere moment de zon schijnt. Ook weer als het leven. Het boek doet een beetje denken aan het eveneens filosofische *Winnie de Poeh*. Ik vond het een heerlijk boek om te lezen. Mooie, kleine, korte tekstjes waar je over na blijft denken. Ik vond het bijna jammer toen ik het uit had, maar het is tevens zo toegankelijk en mooi dat ik het er regelmatig weer even bij pak en erin ga bladeren. Het is troostend en beemoedigend, maar ook wel weer vrolijk, humoristisch en grappig. De illustraties zijn prachtig. Vooral die van het paard dat onthult dat hij kan vliegen. Heel sprookjesachtig.

Op de achterkant staat de mening van de Britse schrijver en programmamaker Bear Grylls over het boek: ‘Liefde, vriendschap en vriendelijkheid; het boek spreekt een universele taal.’ Daar ben ik het helemaal mee eens. Ik kan me niet voorstellen dat er mensen zijn die aanstoot zouden nemen aan zo’n mooi boekje.

*Vertaald door Arthur Japin. Originele titel: *The boy, the mole, the fox, and the horse* (London: Ebury Press, 2019).

Naam: Frida van Til (41).

Beroep: Tekstschrijver, maar momenteel werkzoekend.

Bibliotheek: Forum Groningen.

Bibliotheeklid: Sinds mijn vierde jaar. Vroeger in Amersfoort, waar ik toen woonde, kwam nog de good old bibliobus bij ons op het pleintje.

Hoe vaak kom je in de bibliotheek? Wekelijks.

Wat leen je zoal? Vooral Nederlandse literatuur, non-fictie op het gebied van theologie en filosofie en soms een leuk kookboek.

Neem je wel eens deel aan bibliotheekactiviteiten? Soms bezoek ik een (online) lezing.

Mening over jouw bibliotheek: Afhalen en reserveren gaat gemakkelijk. Ik krijg een snelle reactie als ik een aanschafsuggestie doe. Dat is positief. Verder vind ik het filiaal Forum te groot en te onoverzichtelijk. Ik snuffel nooit in de kasten en vraag eigenlijk alleen boeken aan.

Kent u een bibliotheekbezoeker (geen bibliotheekmedewerker) die mee wilt doen aan deze rubriek? Mail naar menno.goosen@bibliotheekblad.nl. Deelnemers ontvangen een boekenbon van €25.

CURSUSAGENDA

GO opleidingen

2021

MAART

ALLE
CURSUSSEN
ONLINE

01/03	COLLECTIES OP ORDE	GAAT ZEKER DOOR
01/03	ONLINE PRESENTEREN	
05/03	COMPETENTIEONTWIKKELING VOOR DE PROFESSIONELE INFORMATIESPECIALIST	
05/03	GO MEDIACOACH: INFORMATIE TERUGVINDEN	GAAT ZEKER DOOR
05/03	DE NIEUWE RDA	*NIEUW*
08/03	SUCCESVOL PROGRAMMA'S OPZETTEN IN DE BIBLIOTHEEK	
12/03	AUTEURSRECHT VOOR INFORMATIESPECIALISTEN	GAAT ZEKER DOOR
12/03	GO MEDIACOACH: STAND-UP INFORMATIEVAARDIGHEDEN	GAAT ZEKER DOOR
15/03	VISUALISEREN VAN KENNIS	
15/03	KLANTGERICHTE INFORMATIEVAARDIGHEDEN	GAAT ZEKER DOOR
18/03	STRATEGISCH INZETTEN VAN SOCIAL MEDIA	
18/03	DE PROFESSIONELE GASTVROUW/HEER IN DE BIBLIOTHEEK	
19/03	AAN DE SLAG ALS COMMUNITY LIBRARIAN	
19/03	AVG, PRIVACY EN DIGITAAL GEGEVENSBEHEER (ADVANCED)	
19/03	GO MEDIACOACH: INFORMATIE VISUALISEREN, VISUALISEREN, PRESENTEREN EN DELEN	GAAT ZEKER DOOR
25/03	JEUGDBIBLIOTHEEKWERK EN LEESBEVORDERING	GAAT ZEKER DOOR

Bieb SYSTEMEN

Postbus 86, 7440 AB Nijverdal
Telefoon: 050 - 318 60 18
Email: info@biebsystemen.nl
Internet: www.biebsystemen.nl

Bibliotheken hebben de afgelopen jaren ingespeeld op de veranderingen in de markt. Met concepten, zoals in de retail gebruikt, zijn er nieuwe presentatietechnieken ontwikkeld om de consument, de bibliotheekbezoeker, aan zich te binden. Frontale presentatie en tafels maken het veel overzichtelijk en aantrekkelijk om te zoeken naar nieuwe boeken. Net als gebruikelijk in de retail moeten formules worden bijgesteld en aangepast. Wijzigingen moeten het voor de klanten aantrekkelijk maken om steeds weer te komen. Bieb Systemen, onderdeel van Van Keulen Interieurbouw, kan hierbij ondersteunen. Op het gebied van hout, metaal, draad en kunststof beschikken we over veel know how en een hypermodern machinepark.

Van Keulen realiseert wat vormgevers ontwerpen!